

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

ІНСТИТУТ ІНТЕЛІКТУАЛЬНИХ НАУК
ІННІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

З. В. Шевченко

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ
ПРОБЛЕМИ
ҐЕНДЕРУ ТА ФЕМІНІЗМУ**

Черкаси-2022

УДК 141.7: 316.423.6 – 055.2

Ш 37

Рецензенти:

доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософських і політичних наук Черкаського державного технологічного університету

В. С. Богданов

кандидатка філософських наук, доцентка, доцентка кафедри філософії та релігієзнавства Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

О. А. Пушонкова

Шевченко З. В.

Ш 37 Соціально-філософські проблеми гендеру та фемінізму: Навчально-методичний посібник. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2022. – 130 с.

ISBN 978-966-920-677-0

Посібник містить методичну розробку вивчення курсу «Соціально-філософські проблеми гендеру та фемінізму» для підготовки фахівців і фахівчинь освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 033 Філософія.

Структура посібника складається з тематики лекційних та семінарських занять, завдань для самостійної роботи, контрольних питань, словника основних термінів, а також переліку рекомендованих джерел.

УДК 141.7: 316.423.6 – 055.2

Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 1 від 8 вересня 2022 року)

ISBN 978-966-920-677-0

© З. В. Шевченко, 2022

Зміст

1. ВСТУП.....	4
2. СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ ГОДИН ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ.....	6
3. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ҐЕНДЕРУ ТА ФЕМІНІЗМУ».....	8
4. ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ.....	24
5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ, ТЕМИ ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	41
6. САМОСТІЙНА РОБОТА.....	68
7. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАУКОВО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ.....	70
8. КОНТРОЛЬНІ МАТЕРІАЛИ.....	78
9. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ.....	93
10. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	119

1. ВСТУП

Метою викладання навчальної дисципліни «Соціально-філософські проблеми гендеру та фемінізму» є допомога студентам/-кам у розумінні та засвоєнні основоположних принципів, головних засад гендерних та феміністичних теорій.

Зміст курсу акцентує увагу на формуванні знань про всебічний розвиток, становлення сучасної особистості та вироблення власної життєвої позиції, відштовхуючись від соціально-філософського аналізу нерівності, незбалансованості становища жінки й чоловіка у соціокультурному просторі та їхніх можливостей і шансів у самотворенні, самоствердженні, самореалізації. Запропонований до вивчення матеріал орієнтується на європейські цінності та сприяє формуванню толерантної, гендерночутливої особистості. Розвінчує негативний образ фемінізму та феміністів/-ок, що склався у країнах пострадянського простору.

Зміст дисципліни спрямований на втілення таких **завдань**:

- висвітлення основних погляди на проблему співвідношення статей в історії філософії;
- формування загального уявлення про зародження, становлення та поширення феміністичних теорій і практик в історії філософської думки та сучасності;
- висвітлення співвідношення понять «стать» і «гендер»;

- аналіз основних чинників ґендеру та формування ґендерної ідентичності;
- висвітлення дискримінаційних теорій і практик за ознакою статі та ґендеру (сексизм, ґендеризм, ґендерні стереотипи тощо);
- аналіз ґендерної нерівності в сучасному українському суспільстві;
- ознайомлення із специфікою ґендерних досліджень, зокрема антидискримінаційною експертизою текстового та візуального контентів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти/-ки повинні:

знати :

- головні категорії та поняття курсу;
- історію вітчизняної і зарубіжної феміністичної думки;
- основні положення ключових ґендерних теорій;
- специфіку ґендерних досліджень.

вміти :

- створювати філософський дискурс, відштовхуючись від проблематики курсу;
- вільно орієнтуватися у понятійно-категоріальному апараті курсу та його основних теоріях;
- застосовувати ґендерночутливі практики як у професійній діяльності, так і у повсякденному житті;
- розпізнавати упередженні ідеї, теорії й дискримінаційні практики за ознакою статі та ґендеру.

Міждисциплінарні зв'язки. Курс «Соціально-філософські проблеми ґендеру та фемінізму» вивчається після опанування таких курсів, як «Філософія», «Історія філософії», «Філософська антропологія», «Соціологія», «Психологія», також містить знання з соціології сім'ї та шлюбу, культурології, релігієзнавства та ін.

2. СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ ГОДИН ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ

№ з/п	Тема	Кількість годин								Форма контролю знань
		Усього	Аудиторні					Самостійна робота	Індивідуальна робота	
			Лекції	Практичні	Семинари	Контрольні	Усього			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1										
Передумови та основні етапи становлення феміністської та гендерної теорій і практик										
1	Проблема статі в історії філософії		0		2			6		Співбесіда
2	Феміністська парадигма: основні віхи становлення		4		2			6		Співбесіда
3	Філософія фемінізму. Напрями фемінізму та їх ключові постаті		2		2			4		Співбесіда
4	Стать і гендер. Періодизація становлення гендерної теорії та практики		2		0			6		Співбесіда

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 2 Гендер: головні теоретико-методологічні аспекти										
5	Розуміння гендеру з точки зору біодетерміністських теорій		2		0			8		Співбесіда
6	Психологічні чинники гендеру		2		2			8		Співбесіда
7	Соціокультурні фактори конструювання гендеру: розгляд засадничих теорій		2		2			4		Співбесіда
8	Гендерна ідентичність		0		2			4		Співбесіда
Змістовий модуль 3 Соціальний вимір гендерної проблематики										
9	Гендерні стереотипи та сексизм		2		0			4		Співбесіда
10	Проблема експлуатації статі та гендеру		0		2			6		Співбесіда
11	Гендерна нерівність		0		2			4		Співбесіда
	Разом	90	14		16			60		Залік

3. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ҐЕНДЕРУ ТА ФЕМІНІЗМУ»

Змістовий модуль 1.
**ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ
ФЕМІНІСТСЬКОЇ ТА ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЙ І ПРАКТИК**

ТЕМА 1.1. Проблема статі в історії філософії¹

Проблема співвідношення статей в Античній філософії.

Протиставлення полісу та сім'ї як території свободи царству необхідності, сили та примусу.

Приклади мізоґінії у грецькій літературі (Семонід Аморзький, Гесіод та ін.).

Порівняльний аналіз становища жінки в «Державі» та «Законах» Платона: ідея знищення сім'ї та шлюбу; визнання за жінками права на освіту, керувати державою та бути філософом; основні обмеження суспільного та приватного життя жіноцтва.

Специфіка аристотелівської біології, визначення жінки як дефектного чоловіка. Соціальна структура та со-

¹ Чухим, Н. (2006). Візія жінки у західній філософській традиції (від античності до модерну). Київ: Київський інститут тендерних досліджень.

ціальна стратифікація полісу як наслідок природної ієрархії, порівняння двох опозицій: вільний чоловік – раб, чоловік – жінка в «Політиці» Арістотеля.

Жінка у соціокультурному просторі Середньовіччя.

Основні постулати про фізичну, інтелектуальну та моральну недосконалість жінки, що постають із трактування біблейських сюжетів про створення світу та гріхопадіння людини. Образ Єви як збірний образ жіночої статі («Євино сім'я», «Євино плем'я»).

Розвиток культу Діви Марії та становлення ідеалістичного погляду на жінку. Подвійність жіночої природи у Августина Блаженного.

Метафізика чоловічого та жіночого в поглядах Фоми Аквінського.

Жінка у куртуазній традиції, культ Прекрасної Дами.

Жіночі пороки та добродітності у середньовічній дидактичній літературі.

Жінка у соціальному та приватному просторі Середньовіччя: права та обов'язки.

Метафізика статей у провідних філософських теоріях Нового часу.

Класична теорія патріархату: Роберт Філмер.

Суспільний договір та шлюбне право: Томас Гоббс.

Критика патріархату: Джон Локк.

Теорія статевого диморфізму: Жан-Жак Руссо.

Проблема співвідношення жіночого та чоловічого в Німецькій класичній філософії.

Визначення сутності жінки через природне буття. Аналіз статевої відмінності через естетичні поняття «піднесено-

го» («чоловічого») та «прекрасного» («жіночого»). Есенціалістське обґрунтування статті у Канта. Шлюб як взаємна експлуатація статей. Жінка – пасивний громадянин суспільства.

Романтична ідея «жіночості». Діяльність Йенського гуртка. Заперечення ототожнення жіночості, природи та домогосподарства. Звільнення від «природних ролей» (приписів щодо статевої поведінки). Необхідність полярності чоловічої та жіночої природи за Гумбольдтом. Заперечення статевого детермінізму Шлегелем, піднесення жіночої чуттєвості та сексуальності у його романі «Люцинда».

Георг Фрідріх Гегель: поза розумом і державою. Соціально-культурна зумовленість гендерних ролей у «Лекціях з філософії історії». Етичний вимір шлюбу. Заперечення існування синтезу статей, лише їх доповнення у шлюбі. Сім'я як субстанційне призначення жінки та джерело «спокійної інтуїції» чоловічої єдності. Обґрунтування виключення жінок із політичного життя.

ТЕМА 1.2. Феміністська парадигма: основні віхи становлення

Передісторія феміністських ідей.

Основні підходи до тлумачення терміну «фемінізм».

Шарль Фур'є як автор поняття «фемінізм», його есе «Деградація жінок у цивілізації». Соціальні та інтелектуальні передумови розповсюдження феміністських ідей.

«Одкровення Божественної Любові» Юліани Норіджської.

Життєвий шлях Христини Пізанської та її твори: «Книга про град жіночий», «Книга про три чесноти, або Скарби міста жінок».

Есе Франсуа Пулена де ля Бара «Про рівність обох статей».

Зародження феміністського руху.

Поява терміну «слабка стать».

Олімпія де Гуж та її «Декларація прав жінки та громадянки».

Егалітарна соціальна філософія Мері Уоллстонкрафт у «Захисті прав жінки».

Вплив соціально-філософських концепцій соціалістів-утопістів на формування феміністських теорій і рухів.

Фемінізм «першої хвилі».

Зародження ліберального фемінізму: Маріон Рейд «Мольба за жінку», Гарріет Тейлор «Виборчі права для жінок», Джон Стюарт Мілль «Залежність жінки».

Протистояння ліберального фемінізму та марксизму. Суфражизм і мілітантство.

Поява «фемінізму особливих прав» та його специфіка.

Фемінізм «другої хвилі».

«Друга стать» Сімони де Бовуар як каталізатор фемінізму «другої хвилі».

Специфіка фемінізму «другої хвилі».

Ключові теорії «інакшості» фемінізму «другої хвилі» – ідея «другої статі» Сімони де Бовуар, концепція «іншого голосу» Керол Гілліган.

Фемінізм «третьої хвилі».

Основні засновки фемінізму «третьої хвилі».

Стаття Ребекки Уолкер «Стаючи третьою хвилею».

Специфіка фемінізму «третьої хвилі».

Фемінізм «четвертої хвилі».

Початок та особливості фемінізму «четвертої хвилі».

Основні події, які активізували фемінізм «четвертої хвилі»: групове згвалтування у Делі (Індія, 2012), звинувачення на адресу Джиммі Севіла (Велика Британія, 2012), множинні звинувачення на адресу Білла Косбі (США, 2014), вбивства в Айла-Вісті (США, 2014), процес Джіана Гомеші (Канада, 2016), звинувачення на адресу Харві Вайнштейна (США, 2017), рух «Я теж» (#MeToo, 2017, соціальні мережі) тощо.

Найвідоміші компанії фемінізму «четвертої хвилі»: Лора Бейтс «Щоденний сексизм», аргентинський рух проти гендерного насильства «Ні однією менше», арт-акція Емми Сулкович «Перформанс з матрацом», Ів Енслер «Один мільярд повсталих», глобальна акція «Марш Жінок» тощо.

Історія феміністської теорії та практики в Україні.

Фундамент українського фемінізму. Академічний фемінізм². Держава та жіночі рухи³. Жіночий активізм⁴.

² Кісь, О. (2019, квітень 22). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 1. Академічний фемінізм. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-1-akademichniy-feminizm-1341003.html>

³ Кісь, О. (2019, травень 8). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 2. Держава і жіночі рухи. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-2-derzhava-i-zhinochi-ruhi-1341047.html>

⁴ Кісь, О. (2019, травень 14). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 1. Жіночий активізм. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-1-akademichniy-feminizm-1341003.html>

ТЕМА 1.3. Філософія фемінізму. Напрями фемінізму та їх ключові постаті

Філософія фемінізму.

Філософія фемінізму як великий комплекс гуманітарних наук, що охоплює усі галузі філософського знання (філософську антропологію, етику, естетику, соціальну філософію, історію філософії, філософію політики, філософію релігії та ін.) з метою подолання маргінальності жінки у більшості філософських традицій. Основні задачі філософії фемінізму та її перспективи.

Види фемінізму.

Проблема типологізації сучасного фемінізму та її умовність.

Орієнтовна класифікація сучасного фемінізму:

- за географією – американський фемінізм, європейський, третього світу, пострадянський, постсоціалістичний;
- за расовою та етнічною приниженістю – фемінізм «білих», «чорних», «кольорових»;
- за конфесією – християнський фемінізм, ісламський, буддистський;
- за напрямами філософії – постмодерністський, постструктуралістський, психоаналітичний та ін.;
- за ідеологією – ліберальний, соціалістичний (почасти марксистський), радикальний;
- за методами та спрямованістю дій – екофемінізм, пацифістський, сепаратистський;
- за сексуальною орієнтацією – лесбійський фемінізм, квір-фемінізм та ін.;

- за відношенням до трансгендерних людей – гендерно-критичний фемінізм, транс-ексклюзивний радикальний фемінізм;
- та ін.

Осмислення основних ідей філософії фемінізму за допомогою першоджерел.

Феміністська проза – Шарлотта Перкінс Гілман «Жовті шпалери».

Ліберальний фемінізм – Бетті Фрідан «Таємниця жіночності».

Соціалістичний фемінізм – Емма Голдман «Шлюб і кохання», «Торгівля жінками».

Радикальний фемінізм – Гейл Рубін «Роздуми про секс: нотатки про радикальної теорії сексуальних політик»; Адрієн Річ «Примусова гетеросексуальність і лесбійська екзистенція»; Розі Брайдотті «Заздрість, або «з твоїми мізками та моєю красою...».

Психоаналітичний фемінізм – Люс Ірігаре «Стать, яка не ідентична», «Етика статевої відмінності»; Ненсі Ходоров «Відтворення материнства: Психоаналіз і соціологія гендеру».

Екофемінізм – Керолін Мерчант «Смерть природи. Жінка, екологія і наукова революція».

ТЕМА 1.4. Стать і гендер. Періодизація становлення гендерної теорії та практики

Проблема розуміння поняття «гендер».

Визначення понять «стать» і «гендер», їх характеристика та акцентуація нетотожності. Історія появи терміну «гендер». Основні теорії розуміння поняття «гендер»: теорія статевої ролі-

вої соціалізації та теорія соціального конструювання гендеру – загальна характеристика. Гендер як соціальний інститут.

Жіночі дослідження як засновок виникнення та формування теорії гендеру.

Чотири етапи еволюції жіночих і гендерних досліджень (60-90-ті роки ХХ ст.).

I етап – кінець 60-х – 70-ті рр. – «додати жінок і перемішати» («add women and stir» method).

II етап – початок 80-х рр. – етап перегляду традиційного знання та навчальних курсів, у фокус дослідниць і викладачок потрапили нові сфери знання (тіло, насильство, приватне життя, природа патріархату).

III етап – середина 80-х рр. – зосередження уваги на відмінностях і нерівностях між самими жінками (класові, расові, етнічні, вікові й ін.), на розумінні розмаїтості жіночих досвідів (Толстокорова, 2005, с.205–206)⁵.

IV етап – 1990-ті рр. — етап розвитку глобальної інфраструктури та підвищенням уваги до міжнародних проблем жінок (Малкина-Пых, 2006, с. 35)⁶.

Становлення мережі гендерних досліджень.

80-90-ті роки ХХ ст. – початок формування мережі гендерних досліджень. Основні причини перетворення жіночих досліджень на гендерні. «Жіночі дослідження», «гендерні дослідження», «феміністські дослідження» та «фемінологічні дослідження» – розбіжності термінології та методології.

⁵ Толстокорова, А. В. (2005, 22 грудня). Вплив жіночого руху на філософію вищої освіти: західний досвід та українські перспективи. *Американська філософія освіти очима українських дослідників: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 200–206.). Полтава.

⁶ Малкина-Пых, И. Г. (2006). *Гендерная терапия (Справочник практического психолога)*. Москва: Эксмо.

Змістовий модуль 2.

ГЕНДЕР: ГОЛОВНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

ТЕМА 2.1. Розуміння гендеру з точки зору біодетерміністських теорій

Сутність біодетермінізму в контексті розгляду проблеми статі та гендеру. Репродуктивні відмінності статей як основоположний чинник гендеру.

Еволюційна теорія статі Вігена Геодакяна.

Статевий диморфізм як необхідна умова оптимальної еволюції біологічного виду. Зміни навколишнього середовища та їхній вплив на розвиток людини як біологічної системи. Консервативна (жіноча) та оперативна (чоловіча) складові людської біологічної системи. Обґрунтування цінності жіночої статі та «надлишковості» чоловічої статі. Природа психологічних відмінностей між статями з точки зору біодетермінізму. Проблема уніфікації статей.

Філософія глибинної екології.

Екоцентризм: жіноча емансипація як вирішення демографічної проблеми. Концепція біотичної регуляції Віктора Горшкова та Анастасії Макарьєвої. Жіноча емансипація як інструмент скорочення людської популяції (Віктор Дольник).

Гіпотеза функціональної асиметрії мозку (ФАМ).

Гіпотеза Гешвінда-Галабурда. Еволюційна гіпотеза Джерре Леві. Серж Гінгер про латералізацію функцій головного мозку. Критика ФАМ.

Основні дискусійні положення біодетермінізму стосовно питань статі та гендеру.

Антропометричні характеристики статей та їхній вплив на формування гендерних відмінностей у соціокультурному просторі. Визначення статі згідно Всесвітньої організації охорони здоров'я, перехідні форми статей. Акцентуація соціокультурного впливу на формування гендерних стереотипів та розподіл гендерних ролей. Контрацепція, репродуктивні права жінок, штучне запліднення, хірургічна зміна статі тощо як емансипація від природи власної статі.

ТЕМА 2.2. Психологічні чинники гендеру

Питання вродженості та надбання психологічних рис, властивих для жіночої та чоловічої статей. Роль гормонального фону людини у процесі формування фемінного або маскулінного типу поведінки. Заперечення теорії диференціальної психології щодо поляризації характерів статі.

Психологічні виміри індивіда: маскулінність, фемінність, андрогінність.

Гендернонейтральний підхід у вихованні: сутність та досвід країн.

Тест на рівень маскулінності/фемінності/андрогінності Сандри Бем.

ТЕМА 2.3. Соціокультурні фактори конструювання гендеру: розгляд засадничих теорій

Теорія статево-рольової соціалізації.

Рольова теорія особистості Ральфа Лінтона: гендерний аспект.

Психоаналіз Зигмунда Фрейда: механізм формування гендерних відмінностей.

Структурний функціоналізм Толкотта Парсонса: інструментальна та експресивна функції.

Еволюційна теорія статі Вігена Геодакяна.

Теорія соціального конструювання гендеру.

Роль «Соціального конструювання реальності» Пітера Бергера та Томаса Лукмана у поясненні механізму створення гендера.

Символічний інтеракціонізм Джорджа Міда у гендерних дослідженнях.

Гендерний дисплей Ірвінга Гофмана.

Деконструкція статі Гарольда Гарфінкеля, приклад Агнес.

ТЕМА 2.4. Гендерна ідентичність

Основні теорії гендерної ідентичності.

Ідентичність як одна з найсуттєвіших характеристик людини. Рольова ідентичність як різновид соціальної ідентичності. Види рольової ідентичності за Чарльзом Гордоном. Статева та гендерна ідентичності: зв'язок та відмінності.

Формування гендерної ідентичності у психоаналітичній теорії Зигмунда Фрейда. Психологія статі Сержа Гінгера. Научіння гендеру Ненсі Ходоров. Трактатування жіночої та чоловічої природи в аналітичній психології Карла Юнга. Трансакційний аналіз Еріка Берна.

Особливості гендерної соціалізації особистості.

Гендерна соціалізація як складова частина процесу загальної соціалізації особистості. Структура процесу гендерної соціалізації. Основні фази та механізм здійснення гендерної соціалізації. Явище гендерної ресоціалізації особистості. Гендерно-рольовий конфлікт та гендерно-рольовий стрес. Специфіка сексистського та гендернонейтрального підходів у вихованні.

Сексуальність людини: біологія та соціальні чинники.

Вплив біологічних чинників на сексуальну поведінку людини. Спростування біологічного обґрунтування чоловічої полігамії та жіночої моногамії. Сучасна світова статистика ДНК-тестів на батьківство. Вплив соціальних норм на формування сексуальності людини. Традиційна та нетрадиційна сексуальна орієнтація. Гомофобія. Сексуальна ієрархія Гейл Рубін.

Цисгендерність і трансгендерність.

Сутність цисгендерної і трансгендерної ідентичностей. Типи трансгендерності: транссексуальність, гендерквір та ін. Проблеми трансгендерних людей як тест на толерантність суспільства. Трансофобія.

Змістовий модуль 3.

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ҐЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

ТЕМА 3.1. Ґендерні стереотипи та сексизм

Ґендерні стереотипи.

Ґендерний статус та ґендерні ролі. Основні елементи ґендерної ролі: опис поведінки, експектації, оцінка, санкції. Ґендерні стереотипи: сутність та види. Розвінчування найпоширеніших ґендерних стереотипів.

Сексизм.

Сексизм як форма упередженого світогляду (ґендерні упередження) та дискримінаційна практика. Інституційний, міжособистісний та внутрішній сексизм. Ворожий, доброзичливий та амбівалентний сексизм. Неосексизм.

Сексуальні домагання як дискримінаційна практика сексизму.

Ґендерні та сексуальні домагання. Визначення сексуальних домагань. Види сексуальних переслідувань. #MeToo.

Ґендерні стереотипи та сексизм у ЗМІ.

Мас-медіа та символічне відтворення сформованої в суспільстві ґендерної нерівності. Ґендерні стереотипи та сексизм у ЗМІ, шляхи їх утвердження в масовій свідомості. Антидискримінаційний аналіз мас-медіа.

Ґендерні та сексуальні стереотипи у візуальній рекламі.

Прийоми еротизації та сексуалізація в рекламі. Сексистський ефект сексуалізації реклами. Напрями і мето-

ди державного та громадського регулювання і саморегулювання рекламного бізнесу. Наочні приклади сексизму в рекламі.

ТЕМА 3.2. Проблема експлуатації статі та гендеру

Гендерне насильство.

Що таке гендерне насильство? Відмінність гендерного насильства від інших видів насильства. Види гендерного насильства. Гендерцид: феміцид і андроцид. Торгівля жінками. Дитячі та ранні шлюби. Протидія гендерному насильству.

Порнографія як соціально-етична проблема.

Порнографія та проблема свободи (права) самовираження. Роль сучасних інформаційних технологій у розповсюдженні порнографії. Моралізаторський і соціально-правовий підходи до порнографії. Основні аргументи в сучасних дебатах щодо порнографії: консервативний, ліберальний і феміністський підходи. Порнографія як елемент владних відносин.

Жіноча та чоловіча проституція.

Проституція як надання за плату сексуальних послуг. Проституція як елемент сексуальної індустрії. Ліберальний підхід до проституції; розгляд індивідуальної проституції як різновиду підприємництва. Марксистський підхід: проституція як різновид найманої праці, в якій проявляється як класова, так і міжстатева експлуатація. Радикальний фемінізм: проституція як інституціолізо-

вана форма панування чоловіка над жінкою; знищення проституції можливе лише з ліквідацією економічної монополії чоловіків і руйнуванням погляду на жінку як на переважно сексуальний об'єкт⁷. Секс-туризм. Сурогатна проституція.

ТЕМА 3.3. Гендерна нерівність

Гендерна нерівність: сутність, витоки, необхідність подолання.

Сутність поняття «гендерна нерівність». Витоки гендерної нерівності. Гендерний контракт. Гендерна асиметрія. Гендерна сліпота. Гендерна справедливість. Гендерна компетентність. Гендерна культура.

Гендерно чутливі індикатори.

Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index (HDI)). Індекс гендерної нерівності (Gender Inequality Index (GII)). Індекс гендерного розвитку (Gender Development Index (GDI)). Гендерний профіль України (Програма розвитку ООН в Україні).

Гендерні відносини в родині.

Сутність поняття «шлюб». Історичні та сучасні форми шлюбу. Співвідношення понять шлюбу та родини. Авторитарна та демократична структури родини.

⁷ Апресян, Р. Г., Артемьева О. В. (2000). Программа спецкурса «Этико-философские проблемы пола (гендерный контекст)». *Философское образование*, 4, 58–72.

Гендерний вимір в економіці.

Домашнє господарство як об'єкт дослідження гендерної економіки: неокласичний підхід. Соціоекономічні підвалини гендерних відносин: марксистський підхід. Домашня й оплачувана праця: проблема зіставлення. Жінки та чоловіки на ринку праці⁸. Гендерна сегрегація праці. «Скляна стеля» та «скляні стіни», «липка підлога». Гендерний розрив в оплаті праці. Фемінізація бідності.

Гендерний вимір в політиці.

Гендерна політика. Політика творення суспільства гендерної рівності. Гендерні невідповідності. Гендерне вирівнювання. Комплексний підхід до проблеми рівності чоловіків і жінок. Типи державної політики щодо жінок. Державний механізм забезпечення гендерної рівності. Гендерна демократія. Основні чинники, що забезпечують чоловікам входження до владних структур. Гендерні квоти⁹.

⁸ Близнюк, В. (2004). Гендерні відносини в економічній сфері. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 327–351). Київ: «К.І.С.».

⁹ Мельник, Т. М. (2004). Гендер у політиці. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 219–265). Київ: «К.І.С.».

4. ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ

Змістовий модуль 1.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ТА ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЙ І ПРАКТИК

ТЕМА 1.1. Проблема статі в історії філософії

Лекція 1

Логіка викладу:

1. Проблема співвідношення статей в Античній філософії.
2. Жінка у соціокультурному просторі Середньовіччя.
3. Метафізика статей у провідних філософських теоріях Нового часу.
4. Есенціалістське обґрунтування статті Іммануїла Канта.
5. Романтична ідея «жіночості».
6. Природна визначеність статей у філософії Георга Фрідріха Гегеля.

Рекомендована література:

1. Августин, Блаженний. (1998). *О Граде Божиєм*. Санкт-Петербург: Алетейя.
2. Аквинский, Фома. (2005). Вопрос 92. О создании женщины. *Сумма теологии. Часть III* (с. 266–273). Киев: Эльга, Ника-Центр.
3. Аристотель. (2000). *Політика* (О. Кислюк, Пер.). Київ: Основи.

4. Гегель, Г. В. Ф. (1990). *Семья. Философия права* (с. 208–226). Москва: Мысль.
5. Кант, И. (1966). Характер пола. *Сочинения в 6-ти томах*. Т. 6 (с. 553–562). Москва: Мысль.
6. Платон. (1971). Законы (А. Н. Егунов, Пер.). *Собрание соч.: В 3 т. Т. 3. Ч. 2* (с. 89–514). Москва: Мысль.
7. Платон. (2000). *Держава* (Д. Коваль, Пер.). Київ: Основи.
8. Руссо, Ж.-Ж. (1981). Софи или Женщина. *Эмиль, или О воспитании. Книга V* (с. 385–487). Москва: Педагогика.
9. Чухим, Н. (2006). Візія жінки у західній філософській традиції (від античності до модерну). Київ: Київський інститут гендерних досліджень.

ТЕМА 1.2. Феміністська парадигма: основні віхи становлення

Лекція 2

Логіка викладу:

1. Передісторія виникнення феміністських ідей.
2. Фемінізм «першої хвилі».
3. Суфражизм.
4. Фемінізм «другої хвилі»: передумови виникнення та специфіка.
5. Неофемінізм (фемінізм «третьої хвилі»).
6. Четверта хвиля фемінізму: масові кампанії та гучні скандали.
7. Історія фемінізму в Україні.

Рекомендована література:

1. Айвазова, С. Г. (1992). К истории феминизма. *Общественные науки и современность*, (6), 153–168.
2. Ахмедшина, Ф., Шнырова, О., & Школьников, И. (2007). История развития женского движения. *Введение в теорию и прак-*

тику гендерных отношений (с. 62–70). Ташкент: Комитет женщин Республики Узбекистан.

3. Брайсон, В. (2001). *Политическая теория феминизма*. Москва: Идея-пресс, 2.

4. Гиллиган, К. (1992). А. А. Гусейнов (Ред.), *Иным голосом: психологическая теория и развитие женщин*. Москва: Республика.

5. Градскова, Ю. В. (2005). Женские движение. Возникновение и развитие феминизма. И. В. Костикова (Ред.), *Введение в гендерные исследования* (с. 73–86). Москва: “Аспект Пресс”.

6. де Бовуар, С. (2017). *Второй пол*. Москва: Азбука-Аттикус.

7. Кісь, О. (2019, квітень 22). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 1. Академічний фемінізм. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-1-akademichniy-feminizm-1341003.html>

8. Кісь, О. (2019, травень 8). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 2. Держава і жіночі рухи. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-2-derzhava-i-zhinochi-ruhi-1341047.html>

9. Кісь, О. (2019, травень 14). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 1. Жіночий активізм. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-1-akademichniy-feminizm-1341003.html>

10. Крыкова, И. В. (2009). Суфражизм как политическое направление феминизма. *Аналитика культурологии*, (13), 201–206.

11. Крыкова, И. В. (2009). Феминистское движение «первой волны»: особенности идеологии и организации. *Вестник Тамбовского университета. Серия: гуманитарные науки*, (7), 151–158.

12. Новикова, Н. В. (1997). Женский социально-политический союз: идеология и политика радикального феминистского движения в Великобритании в начале XX века. *Ярославский педагогический вестник*, (2).

13. Нориджская, Юлиана. (2010). Ю. Дресвина (Пер.), *Откровения Божественной Любви*. Москва: Русский фонд содействия образованию и науке.

14. Пизанская, Кристина. (1991). Книга о Граде Женском. Ю. Л. Бессмертный (Ред.), Пятнадцать радостей брака и другие сочинения французских авторов XIV–XV веков (с. 218–256). Москва: Наука.
15. Пушкарева, Н. Л. (2004). Феминизм. *Мультимедийная Энциклопедия «Кругосвет»*. Москва: «Новый диск». Получено из <http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/FEMINIZM.html>
16. Савчук, Б. (1998). *Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст.–1939 р.)*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
17. Успенская, В. И. (2003). *Теоретическая реабилитация женщин в произведениях Кристины Пизанской: пособие к курсу по истории феминизма*. Тверь: Феминист-Пресс–Россия.
18. хукс, б. (2000). Феминистская теория: от края к центру. *Антология гендерной теории* (с. 236–253). Минск: Пропилеи.
19. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.
20. Шнейр, Мириам. (Ред.). (1992). *Феминизм: проза, мемуары, письма*. Москва: Издательская группа «Прогресс» – «Литера».
21. Шнырова, О. В. (2001). Феномен милитантства в истории суфражизма. Г. А. Тишкин (Ред.), *Российские женщины и европейская культура. Материалы V конференции, посвященной теории и истории женского движения* (с. 172–175). Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество.
22. Chávez, M., Cobble, D., Fernandes, L., Garrison, E., Gilmore, S., Gold, R., ... & Taylor, U. (2010). *No permanent waves: Recasting histories of US feminism*. Rutgers University Press.
23. Cochrane, K. (2013). *All the rebel women: The rise of the fourth wave of feminism* (Vol. 8). Guardian Books.
24. Evans, Elizabeth & Chamberlain, Prudence. (2015). Critical Waves: Exploring Feminist Identity, Discourse and Praxis in Western Feminism. *Social Movement Studies*, 14 (4), 396–409. DOI: 10.1080/14742837.2014.964199
25. Fourier Charles. Degradation of Women in Civilization. Retrieved from <http://womhist.alexanderstreet.com/awrm/doc2b.htm>
26. Gillis, S., Howie, G., & Munford, R. (Eds.). (2004). *Third wave feminism*. New York: Palgrave Macmillan.
27. Snyder, R. C. (2008). What is third-wave feminism? A new directions essay. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 34(1), 175-196.

ТЕМА 1.3. Філософія фемінізму. Напрями фемінізму та їх ключові постаті

Лекція 3

Логіка викладу:

1. Філософія фемінізму: сутність, задачі, перспективи.
2. Види фемінізму.

Рекомендована література:

1. Брайдотти, Р. (2006). Зависть, или “с твоими мозгами и моей красотой...”. *Гендерные исследования*, (14), 157–167.
2. Брайсон, В. (2001). *Политическая теория феминизма*. Москва: Идея-пресс, 2.
3. Гилман, Шарлотта. (2018). Желтые обои. *Голова Медузы: сборник* (с.266-285). Харьков: Клуб семейного досуга.
4. Голдман, Э. Брак и любовь. М. Шнейр (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 424–432). Москва: Прогресс.
5. Голдман, Э. Торговля женщинами. М. Шнейр (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 411–424). Москва: Прогресс.
6. Иригарей, Люс. (2005). *Этика полового различия*. Москва: Художественный Журнал.
7. Иригарэ, Люси. (2001). Пол, который не идентичен. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 127–135). Харьков: ХЦГИ.
8. Кісь, О. (2011). Феміністська парадигма в культурній та соціальної антропології: західний досвід. *Народознавчі зошити*, (1), 14-27.
9. Мерчант, Кэролин. (2001). Смерть природы. Женщина, экология и научная революция. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 759–774). Харьков: ХЦГИ.
10. Пушкарева, Н. Л. (2004). Феминизм. *Мультимедийная Энциклопедия «Кругосвет»*. Москва: «Новый диск». Получено из <http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/FEMINIZM.html>
11. Річ, Адрієн. (1980). *Примусова гетеросексуальність і lesbійська екзистенція*. Відловлено з <https://drive.google.com/file/d/1oWE-tMdoJvk7UBA-s0hFZZayj5Kwrlvl/view?usp=sharing>

12. Рубин, Гейл. (2001). Размышляя о сексе: заметки о радикальной теории сексуальных политик. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 464–533). Харьков: ХЦГИ.

13. Фридан, Бетти. (1994). *Загадка женственности*. Москва: Прогресс.

14. Чодороу, Н. (2006). *Воспроизводство материнства: Психологический анализ и социология гендера*. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).

15. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

ТЕМА 1.4. Стать і гендер. Періодизація становлення гендерної теорії та практики

Лекція 4

Логіка викладу:

1. Проблема розуміння поняття «гендер».
2. «Жіночі дослідження» як засновок виникнення та формування теорії гендеру.
3. Становлення мережі гендерних досліджень.

Рекомендована література:

1. Головашенко, І. О. (2004). *Становлення теорії гендеру. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 78–108). Київ: «К.І.С.».
2. Жеребкина, И. А. (Ред.). (2001). *Введение в гендерные исследования. Учебное пособие*. Харьков: ХЦГИ.
3. Клингер, К. (1998). Гендерные исследования. В. С. Малахов и В. П. Филатов (Ред.), *Современная западная философия: Словарь* (с. 95–98.). Москва: ТОН.
4. Пушкарева, Н. Л. (2014). Глава 15. Гендерная история. В. В. Алексеев (Ред.), *Теория и методология истории: учебник для вузов* (с. 287–311). Волгоград: Учитель.

5. Пушкарьова, Н. (2003). Від «Жіночих студій» до «Гендерних досліджень», від історичної фемінології до гендерної історії. Л. Гентош & О. Кісь (Ред.), *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство* (с. 15–45). Львів: ВНТЛ-Класика.

6. Толстокорова, А. В. (2005, 22 грудня). Вплив жіночого руху на філософію вищої освіти: західний досвід та українські перспективи. *Американська філософія освіти очима українських дослідників: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 200–206.). Полтава.

7. Чухим, Н. Д. (2004). Проблематика статі: виникнення та генеза. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 30–77). Київ: «К.І.С.».

8. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

Змістовий модуль 2.

ГЕНДЕР: ГОЛОВНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

ТЕМА 2.1. Розуміння гендеру з точки зору біодетерміністських теорій

Лекція 5

Логіка викладу:

1. Сутність біодетермінізму в контексті розгляду проблеми статі та гендеру.
2. Еволюційна теорія статі Вігена Геодакяна.
3. Філософія глибинної екології.
4. Гіпотеза функціональної асиметрії мозку (ФАМ).
5. Основні дискусійні положення біодетермінізму стосовно питань статі та гендеру.

Рекомендована література:

1. Бем С. (2004). Биологический эссенциализм. *Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов* (с. 39–76). Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).
2. Геодакян, В. А. (1990). Эволюционная теория пола. *Природа*, 8, 60–69.
3. Геодакян, В. А. (1994). Мужчина и женщина. Эволюционно-биологическое предназначение. *Межд. конф.: Женщина и свобода. Пути выбора в мире традиций и перемен* (с. 8–17). Москва.
4. Горошко, Е. И. (2002). Гипотеза функциональной асимметрии мозга (ФАМ). А. А. Денисова (Ред.), *Словарь гендерных терминов*. Москва: Информация XXI век. Получено из <http://www.owl.ru/gender/054.htm>
5. Горшков В. Г., Макарьева А. М. (2006, февраль, 14). Каковы причины деградации биосферы? *Биотическая регуляция окружающей среды*. Получено из <http://www.bioticregulation.ru/ques.php?nn=5&lang=ru>
6. Горшков В. Г., Макарьева А. М. (2010). Важное о самом главном: Малоизвестные аспекты демографической проблемы. *Биотическая регуляция окружающей среды*. Получено из <http://www.bioticregulation.ru/offprint/demogr.pdf>
7. Дольник, В. Р. (1997). Существуют ли биологические механизмы регуляции численности людей? *Природа*, 6, 6–13.
8. Дольник, В. Р. (2009). *Непослушное дитя биосферы. Беседы о поведении человека в компании птиц, зверей и детей*. Санкт-Петербург: Издательство Петроглиф.
9. Кіммел, Майкл С. (2003). Заповідано природою: Біологія формує статі. *Гендероване суспільство* (с. 29–68). Київ: Сфера.
10. Малес, Л. В. (2004). Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 109–131). Київ: «К.І.С.».
11. Травкина, Анастасия. (30 января, 2018). *Нейросексизм: Отличается ли женский мозг от мужского*. Получено из <https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/life/232705-neurosexism>
12. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

13. Шевченко, З. В. (2011). Проблема уніфікації статей: біологічна та соціальна складова процесу. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 травня 2011 року* (с. 93–101). Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія».
14. Fausto-Sterling, A. (1993, March/April). The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough. *The Sciences*, 20–24.
15. Ginger, S. (2003). Female brains vs. male brains. *International Journal of Psychotherapy*, 8 (2), 139–145.
16. Jaggar, A. M. (1983). Radical feminism and human nature. *Feminist politics and human nature* (pp. 83–168). Totowa, NJ: Rowman and Allanheld: Harvester.
17. Nicholson, L. (1998). Gender. In A. M. Jaggar & I. M. Young (Eds.), *A Companion to Feminist Philosophy* (pp. 289–297). Malden, Mass. ; Oxford : Blackwell Pub.
18. World Health Organization. *Gender*. Retrieved from <https://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>

ТЕМА 2.2. Психологічні чинники ґендеру

Леція 6

Логіка викладу:

1. Питання вродженості та надбання психологічних рис в залежності від статі.
2. Психологічні виміри індивіда: маскулінність, фемінність, андрогінність.
3. Ґендернонейтральний підхід у вихованні: сутність та досвід країн.

Рекомендована література:

1. Бем С. (2004). Маскулінність – фемінність. *Линзы гендера: Трансформація взглядів на проблему нерівності полов* (с. 149–180). Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).

2. Берн, Ш. (2002). *Гендерная психология*. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак.
3. Кіммел, Майкл С. (2003). «Отже, ось у чому пояснення»: Гендерний розвиток з погляду психології. *Гендероване суспільство* (с. 101–132). Київ: Сфера.
4. Кон, И. (2010). Маскулинность в меняющемся мире. *Вопросы философии*, 5, 25–35.
5. Кон, И. (2010). Меняющиеся мужчины в изменяющемся мире. *Этнографическое обозрение*, 6, 99–114.
6. Малес, Л. В. (2004). Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с.109–131). Київ: «К.І.С.».
7. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

ТЕМА 2.3. Соціокультурні фактори конструювання гендеру: розгляд засадничих теорій

Лекція 7

Логіка викладу:

1. Теорія статево-рольової соціалізації.
2. Теорія соціального конструювання гендеру.

Рекомендована література:

1. Гарфинкель, Г. (2007). Переход и управляемое достижение полового статуса индивидом с «межполовой» принадлежностью. *Исследования по этнометодологии* (с.126–192). Санкт-Петербург.
2. Гофман, Ирвин. (2001). Гендерный дисплей. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 306–335). Харьков: ХЦГИ.

3. Здравомыслова, Е., Темкина, А. (2001). Социальное конструирование гендера: феминистская теория. И. А. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч I: Учебное пособие* (с. 147–173). Харьков: ХЦГИ.
4. Кімел, Майкл С. (2003). Нерівність і відмінність: Соціальне конструювання гендерних стосунків. *Гендероване суспільство* (с. 133–168). Київ: Сфера.
5. Малес, Л. В. (2004). Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с.109–131). Київ: «К.І.С.».
6. Парсонс, Т. (2000). Новый аналитический подход к теории социальной стратификации. *О структуре социального действия* (с. 251–281). Москва: Академический проект.
7. Шевченко, З. В. (2012). Експлікація символічного інтеракціонізму Джорджа Міда у проекції на гендерну проблематику. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11-12 жовтня 2012 року): Матеріали доповідей та виступів* (с. 62–64). Черкаси: «ІнтролігаТОР».
8. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.
9. Goffman, E. (1976). Gender display. *Studies in the Anthropology of Visual Communication*, 3 (2), 69–77.

ТЕМА 2.4. Гендерна ідентичність

Лекція 8

Логіка викладу:

1. Основні теорії гендерної ідентичності.
2. Гендерна соціалізація.
3. Сексуальність людини: біологія та соціальні чинники.
4. Цисгендерність і трансгендерність.

Рекомендована література:

1. Берн, Э. (2009). *Трансакционный анализ и психотерапия*. Москва: Эксмо.
2. Говорун, Т. В., Кікінежді, О. М. (1999). *Стать та сексуальність: Психологічний ракурс*. Тернопіль: Нова книга – Богдан.
3. Горностай, П. П. (2004). Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с.132–156). Київ: «К.І.С.».
4. Жеребкіна, И. (2001). Феминизм и психоанализ. И. А. Жеребкіна (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие* (с. 346–369). Харьков: ХЦГИ.
5. Кіммел, Майкл С. (2003). Гендерована сексуальність. *Гендероване суспільство* (с. 340–372). Київ: Сфера.
6. Рубин, Гейл. (2001). Размышляя о сексе: заметки о радикальной теории сексуальных политик. С. В. Жеребкіна (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 464–533). Харьков: ХЦГИ.
7. Чодороу, Н. (2006). *Воспроизводство материнства: Психоанализ и социология гендера*. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).
8. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.
9. Хорни, Карен. (2019). *Женская психология*. Санкт-Петербург: Питер.
10. Фрейд, Зигмунд. (1990). *Очерки по психологии сексуальности*. Минск.: БелСЭ.
11. Юнг, К. Г. (1998) Об архетипе и особенно о понятии Анима. *Бог и бессознательное* (с. 99–12.). Москва: Наука.

Змістовий модуль 3.

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ҐЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

ТЕМА 3.1. Ґендерні стереотипи та сексизм

Лекція 9

Логіка викладу:

1. Ґендерні стереотипи.
2. Сексизм.
3. Сексуальні домагання як дискримінаційна практика сексизму.
4. Ґендерні стереотипи та сексизм у ЗМІ.
5. Ґендерні стереотипи та сексизм у візуальній рекламі.

Рекомендована література:

1. Вітер, К. (2018, січень 11). Що таке сексуальні домагання? *Ґендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sexualni-domagannya-yak-zlochyn-proti-statevoi-svobodi-i-nedotorkannosti-134323.html>
2. Клід, Г. (1995, червень 6). Сексуальне переслідування: реальність чи вигадка. *Сучасність*, 73–87.
3. Марценюк, Т. (2018, березень 6). Годі терпіти: усе про гендерне насильство проти жінок. *Ґендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/godi-terpiti-use-pro-genderne-nasilstvo-proti-zhinok-134410.html>
4. Марценюк, Т. О. (2008). Гендерна дискримінація на ринку праці в Україні (на прикладі сексуальних домагань). *Наукові записки НАУКМА*, 83, 50–55.
5. Мещеркина, Е. (2001). Феминистский подход к интерпретации качественных данных: методы анализа текста, интеракции и изображения. И. А. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Учебное пособие* (с.197-237). Харьков: ХЦГИ.

6. Оксамитна, С. М. (2004). Гендерні ролі та стереотипи. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 157–181). Київ: «К.І.С.».
7. Скорик, М. М. (2004). Гендер і ЗМК. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 266–282). Київ: «К.І.С.».
8. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

ТЕМА 3.2. Проблема експлуатації статі та гендеру

Лекція 10

Логіка викладу:

1. Гендерне насильство.
2. Порнографія як соціально-етична проблема.
3. Жіноча та чоловіча проституція.

Рекомендована література:

1. Вульф, Н. (2013). Секс. *Миф о красоте: Стереотипы против женщин* (с. 100–138). Альпина Паблишер.
2. Гриценко, Г. (2018, лютий 19). Культура сексу, орієнтована на жінку. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/kultura-sexu-orientovana-na-zhinku-134376.html>
3. Гриценко, Г. (2018, лютий 10). «П'ятдесят відтінків» сексуальної експлуатації жінок. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/p-yatdesyat-vidtinkiv-sexualnoi-expluatatsii-zhinok-134367.html>
4. Гроарк, Л. (1995). Практический разум и полемика вокруг порнографии. *Мораль и рациональность* (с. 180–196). Москва: ИФРАН.
5. Дворкин, А. (2001). Порнография. Мужчины обладают женщинами. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 201–213). Харьков: ХЦГИ.

6. Джеффрис, Ш. (2015, ноябрь 23). *Феминистки и глобальная секс-индустрия: воодушевленное одобрение или критика?* WOMENATION.ORG: информационный портал женского освободительного движения. Получено из <http://womensation.org/jeffreys-sex-industry-1/>
7. Жарова, Л. (2018, лютий 14). Економіка порно. Хто заробляє на соціальних табу? *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/ekonomika-pornohto-zaroblyae-na-sotsialnih-tabu-134373.html>
8. Зайцева, О. (2018, лютий 3). Шведська модель боротьби з проституцією: протидія, а не комфортизація. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/nordic-model.html>
9. Зита, Ж. (2006). Сексуальність. Елісон М. Джагер, Айрис М. Янг (Ред.), *Антологія феміністичної філософії* (с. 367–382). (Б. Єгидис, Пер.). Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи».
10. Кімел, Майкл С. (2003). Гендер насильства. *Гендероване суспільство* (с. 373–408). Київ: Сфера.
11. Кімел, Майкл С. (2003). Гендерована сексуальність. *Гендероване суспільство* (с. 340–372). Київ: Сфера.
12. Марценюк, Т. (2018, березень 6). Годі терпіти: усе про гендерне насильство проти жінок. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/godi-terpiti-use-pro-genderne-nasilstvo-proti-zhinok-134410.html>
13. ООН. *Конвенція о ліквідації всіх форм дискримінації в отношении женщин*. Відновлено з https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml
14. Рачок, Д. (2018, лютий 14). Секс-робота і всі-всі-всі: принципи та втілення легалізації і декриміналізації. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sex-robota-i-vsi-vsi-vsi-printsipi-ta-vtilennya-legalizatsii-i-dekriminalizatsii-134370.html>
15. Рубин, Г. (2000). Обмен женщинами: заметки о «политической экономии» пола. Е. Здравомысловой, А. Темкиной (Ред.), *Хрестоматия феминистских текстов*. Санкт-Петербург. Получено из https://drive.google.com/file/d/1IY93uSR1TxxLBv-mMAw68UuQ_ulN85l6/view?usp=sharing

16. Хасанова, Ю. (2015, сентябрь 14). *Суррогатная проституция*. WOMENATION.ORG: информационный портал женского освободительного движения. Получено из <http://womensation.org/surrogate-prostitution/>

17. Шевченко, З. В. (2016). Фемінізм-сексуально позитивний. *Словник гендерних термінів*. Відновлено з <http://a-z-gender.net/ua/feminizm-seksualno-pozitivnij.html>

ТЕМА 3.3. Гендерна нерівність

Лекція 11

Логіка викладу:

1. Гендерна нерівність: сутність, витоки, необхідність подолання.
2. Гендерно чутливі індикатори.
3. Гендерні відносини в родині.
4. Гендерний вимір в економіці.
5. Гендерний вимір в політиці.

Рекомендована література:

1. Близнюк, В. (2004). Гендерні відносини в економічній сфері. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 327–351). Київ: «К.І.С.».

2. Дворкин, Андреа. (2013, Октябрь 24). *Экономика пола: ужасающая правда*. WOMENATION.ORG: информационный портал женского освободительного движения. <http://womensation.org/dworkin-sexual-economics/>

3. Калабихина, И. Е. (2005). Женщина и мужчина в экономической сфере. И. В. Костикова (Ред.), *Введение в гендерные исследования* (с. 137–155). Москва: “Аспект Пресс”.

4. Кіммел, Майкл С. (2003). Гендерование місце роботи. *Гендерование суспільство* (с. 265–308). Київ: Сфера.

5. Мезенцева, Е. (2001). Гендерная проблематика в экономической теории. И. А. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. I.: Учебное пособие* (с. 238–276). Харьков: ХЦГИ.
6. Мельник, Т. М. (2004). Гендер у політиці. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 219–265). Київ: «К.І.С.».
7. Митрофанова, А. А., Градскова, Ю. В. (2005). Гендерные аспекты политики. И. В. Костикова (Ред.), *Введение в гендерные исследования* (с. 156–168). Москва: “Аспект Пресс”.
8. ПРООН в Україні. Гендерний профіль України. Основні факти. <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/gender-equality/comparative-gender-profile-of-ukraine-.html>
9. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ, ТЕМИ ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар є однією з найбільш складних і, в той же час, плідних форм навчання у закладах вищої освіти.

В умовах вищої школи семінар – це вид практичного заняття, що проводиться під керівництвом викладача/-ки, який/-а здійснює наукові дослідження за тематикою курсу і є фахівцем/-чинєю у даній галузі наукового знання.

Семінари є необхідною умовою для поглибленого вивчення дисципліни та оволодіння методологією стосовно особливостей досліджуваної галузі науки. При вивченні дисципліни семінар, поряд із лекцією, є основною формою навчального процесу.

Головною метою семінарів для студентства є не просто відвідування занять, а, у першу чергу, систематизація та узагальнення знань із теми, що вивчається, формування вміння самостійно працювати з додатковими джерелами інформації, першоджерелами, зіставляти і порівнювати точки зору, конспектувати прочитане, висловлювати власну точку зору і т. п.

Специфікою семінарських занять є спільна робота викладача/-ки і студента/-ки над вирішенням поставленої проблеми, а пошук вірної відповіді будується на основі критичного мислення, аргументованої дискусії, чергування індивідуальної та колективної діяльності.

Деякі теми семінарських занять потребують опрацювання філософських першоджерел. Засвоєння їх мови та проблематики допомагають студентам/-кам набути навичок рефлексії, розуміння, інтерпретації, філософування.

Практичні рекомендації: готуючись до семінару, студент/-ка повинен/-а ознайомитись зі змістом семінарського заняття, рекомендованою літературою; звернути увагу на ті питання, які потребують додаткового вивчення та у разі необхідності отримати консультацію викладача/-ки; занотувати основні положення, що стосуються теми семінару.

Змістовий модуль 1.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ТА ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЙ І ПРАКТИК

Семінарське заняття №1

ТЕМА 1.1. Проблема статі в історії філософії

Мета заняття: висвітлити основні погляди на проблему статі в історії філософії.

Зміст семінарського заняття:

1. Проблема співвідношення статей в Античній філософії.
 - 1.1. Порівняльний аналіз становища жінки в «Державі» та «Законах» Платона
 - 1.2. Природна ієрархія Арістотеля.

2. Жінка у соціокультурному просторі Середньовіччя.
 - 2.1. Моральна недосконалість жінки у трактуванні біблійських сюжетів. Образ Єви як збірний образ жіночої статі.
 - 2.2. Розвиток культу Діви Марії.
 - 2.3. Подвійність жіночої природи у філософії Августина Блаженного.
 - 2.4. Метафізика чоловічого та жіночого в поглядах Фоми Аквінського.
 - 2.5. Жінка у куртуазній традиції.
3. Метафізика статей у провідних філософських теоріях Нового часу.
 - 3.1. Суспільний договір та шлюбне право Томаса Гоббса.
 - 3.2. Критика патріархату Джона Локка.
 - 3.3. Теорія статевого диморфізму Жан-Жака Руссо.
4. Есенціалістське обґрунтування статті Імануїла Канта.
5. Романтична ідея «жіночості».
6. Природна визначеність статей у філософії Георга Фрідріха Гегеля.

Аудиторні завдання:

1. Чим відрізняється становище жінки у соціальній ієрархії «Держави» та «Законах» Платона?
2. Платон та Арістотель: порівняльний аналіз статевої ієрархії.
3. Євангельська ідея рівності та її трансформація в роботах отців церкви.
4. Критика статевого диморфізму Ж-Ж. Руссо: «раціональний» чоловік та «емоційна жінка».

5. Чи є правомірною критика статевого есенціалізму Канта сучасним фемінізмом? Аргументуйте власну точку зору.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Чухим, Н. (2006). Візія жінки у західній філософській традиції (від античності до модерну). Київ: Київський інститут гендерних досліджень.

Рекомендовані джерела:

1. Августин, Блаженний. (1998). *О Граде Божиєм*. Санкт-Петербург: Алетейя.
2. Аквинский, Фома. (2005). Вопрос 92. О создании женщины. *Сумма теологии. Часть III* (с. 266–273). Киев: Эльга, Ника-Центр.
3. Аристотель. (2000). *Політика* (О. Кислюк, Пер.). Київ: Основи.
4. Гегель, Г. В. Ф. (1990). *Семья. Философия права* (с. 208–226). Москва: Мысль.
5. Кант, И. (1966). Характер пола. *Сочинения в 6-ти томах*. Т. 6 (с. 553–562). Москва: Мысль.
6. Платон. (1971). Законы (А. Н. Егунов, Пер.). *Собрание соч.:* В 3 т. Т. 3. Ч. 2 (с. 89–514). Москва: Мысль.
7. Платон. (2000). *Держава* (Д. Коваль, Пер.). Київ: Основи.
8. Руссо, Ж.-Ж. (1981). Софи или Женщина. *Эмиль, или О воспитании. Книга V* (с. 385–487). Москва: Педагогика.

Семінарське заняття №2

ТЕМА 1.2. Феміністська парадигма:

основні віхи становлення

Мета заняття: простежити й охарактеризувати ключові моменти становлення феміністської теорії та практики в історії розвитку філософської думки.

Зміст семінарського заняття:

1. Передісторія виникнення феміністських ідей.
2. Христина Пізанська – передвісниця фемінізму.
3. Зародження феміністського руху.
4. Соціально-філософські ідеї фемінізму «першої хвилі»: загальна характеристика.
5. Суфражизм.
6. Блумеризм: перша спроба радикального фемінізму.
7. Мілітантство: ідеологія та політика радикального фемінізму в Англії на початку 20-го століття.
8. Фемінізм «другої хвилі»: передумови виникнення та специфіка.
9. Неофемінізм (фемінізм «третьої хвилі»).
10. Четверта хвиля фемінізму: масові кампанії та гучні скандали.
11. Історія фемінізму в Україні.
12. Критика типологізації фемінізму за хвилями.

Аудиторні завдання:

1. Основні причини протистояння ліберального та марксистського фемінізму.
2. Соціалісти-утопісти: позитивний і негативний внески у становлення та розвиток феміністських ідей.
3. Мілітантство: поразка чи перемога? Аргументуйте власну точку зору.
4. Чи має фемінізм державного забезпечення деструктивні наслідки?
5. Головні здобутки фемінізму «другої хвилі».
6. Головні здобутки неофемінізму.
7. Яка хвиля фемінізму, на вашу думку, відбувається сьогодні в Україні.

8. Назвіть відомих сучасних вітчизняних та зарубіжних феміністок. Якими теоріями, ідеями, проектами або гаслами вони відомі?
9. Чи можуть чоловіки бути феміністами? Аргументуйте власну точку зору.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Адамс, Абиґайл. (1992). Из переписки Джона Адамса и его жены. М. Шнеир (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 20–25). Москва: Прогресс.
2. Гиллиган, К. (1992). А. А. Гусейнов (Ред.), *Иным голосом: психологическая теория и развитие женщины*. Москва: Республика.
3. де Бовуар, С. (2017). *Второй пол*. Москва: Азбука-Аттикус.
4. де Гуж, Олимпия. *Декларация прав женщины и гражданки*. Получено из https://docs.google.com/document/d/18ldmeill76o1djAtZdVjrpjErF_rSDmm6GeOQG6ilM04/edit
5. Милль, Дж. Ст. (1992). Порабощение женщин. М. Шнеир (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 320–342). Москва: Прогресс.
6. Нориджская, Юлиана. (2010). Ю. Дресвина (Пер.), *Откровения Божественной Любви*. Москва: Русский фонд содействия образованию и науке.
7. Пизанская, Кристина. (1991). Книга о Граде Женском. Ю. Л. Бессмертный (Ред.), *Пятнадцать радостей брака и другие сочинения французских авторов XIV–XV веков* (с. 218–256). Москва: Наука.
8. Уоллстонкрафт, М. (1992). В защиту прав женщин. М. Шнеир (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 26–39). Москва: Прогресс.

9. Fourier Charles. Degradation of Women in Civilization. Retrieved from <http://womhist.alexanderstreet.com/awrm/doc2b.htm>

Рекомендована література:

1. Айвазова, С. Г. (1992). К истории феминизма. *Общественные науки и современность*, (6), 153–168.
2. Ахмедшина, Ф., Шнырова, О., & Школьников, И. (2007). История развития женского движения. *Введение в теорию и практику гендерных отношений* (с. 62–70). Ташкент: Комитет женщин Республики Узбекистан.
3. Брайсон, В. (2001). *Политическая теория феминизма*. Москва: Идея-пресс.
4. Градскова, Ю. В. (2005). Женские движение. Возникновение и развитие феминизма. И. В. Костикова (Ред.), *Введение в гендерные исследования* (с. 73-86). Москва: "Аспект Пресс".
5. Кісь, О. (2019, квітень 22). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 1. Академічний фемінізм. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-1-akademichniy-feminizm-1341003.html>
6. Кісь, О. (2019, травень 8). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 2. Держава і жіночі рухи. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-2-derzhava-i-zhinochi-ruhi-1341047.html>
7. Кісь, О. (2019, травень 14). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 1. Жіночий активізм. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-1-akademichniy-feminizm-1341003.html>
8. Крыкова, И. В. (2009). Суфражизм как политическое направление феминизма. *Аналитика культурологии*, (13), 201–206.
9. Крыкова, И. В. (2009). Феминистское движение «первой волны»: особенности идеологии и организации. *Вестник Тамбовского университета. Серия: гуманитарные науки*, (7), 151–158.
10. Новикова, Н. В. (1997). Женский социально-политический союз: идеология и политика радикального феминистского движе-

ния в Великобритании в начале XX века. *Ярославский педагогический вестник*, (2).

11. Пушкарева, Н. Л. (2004). Феминизм. *Мультимедийная Энциклопедия «Кругосвет»*. Москва: «Новый диск». Получено из <http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/FEMINIZM.html>

12. Савчук, Б. (1998). *Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст.–1939 р.)*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.

13. Успенская, В. И. (2003). *Теоретическая реабилитация женщин в произведениях Кристины Пизанской: пособие к курсу по истории феминизма*. Тверь: Феминист-Пресс–Россия.

14. Хукс, Б. (2000). Феминистская теория: от края к центру. *Антология гендерной теории* (с. 236–253). Минск: Пропилеи.

15. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

16. Шнырова, О. В. (2001). Феномен милитантства в истории суфражизма. Г. А. Тишкин (Ред.), *Российские женщины и европейская культура. Материалы V конференции, посвящённой теории и истории женского движения* (с. 172–175). Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество.

17. Chávez, M., Cobble, D., Fernandes, L., Garrison, E., Gilmore, S., Gold, R., ... & Taylor, U. (2010). *No permanent waves: Recasting histories of US feminism*. Rutgers University Press.

18. Cochrane, K. (2013). *All the rebel women: The rise of the fourth wave of feminism* (Vol. 8). Guardian Books.

19. Evans, Elizabeth & Chamberlain, Prudence. (2015). Critical Waves: Exploring Feminist Identity, Discourse and Praxis in Western Feminism. *Social Movement Studies*, 14 (4), 396–409. DOI: 10.1080/14742837.2014.964199

20. Gillis, S., Howie, G., & Munford, R. (Eds.). (2004). *Third wave feminism*. New York: Palgrave Macmillan.

21. Lerner, G. (1993). *The Creation of Feminist Consciousness: From the Middle Ages to Eighteen-seventy*. Oxford, New York: Oxford University Press.

22. Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*, Oxford: Oxford University Press.

23. Snyder, R. C. (2008). What is third-wave feminism? A new directions essay. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 34(1), 175–196.

Семінарське заняття №3

ТЕМА 1.3. Філософія фемінізму.

Напрями фемінізму та їх ключові постаті

Мета заняття: осмислити основні ідеї філософії фемінізму.

Зміст семінарського заняття:

1. Філософія фемінізму: сутність, задачі, перспективи.
2. Види фемінізму: загальна характеристика.
3. Осмислення основних ідей філософії фемінізму за допомогою першоджерел.
 - 3.1. Ліберальний фемінізм – Бетті Фрідан «Таємниця жіночності».
 - 3.2. Соціалістичний фемінізм – Емма Голдман «Шлюб і кохання», «Торгівля жінками».
 - 3.3. Радикальний фемінізм – Гейл Рубін «Роздуми про секс: нотатки про радикальної теорії сексуальних політик»; Адрієн Річ «Примусова гетеросексуальність і лесбійська екзистенція»; Розі Брайдотті «Заздрість, або «з твоїми мізками та моєю красою...».
 - 3.4. Психоаналітичний фемінізм – Люс Ірігаре «Стать, яка не ідентична», «Етика статевої відмінності»; Ненсі Ходоров «Відтворення материнства: Психоаналіз і соціологія гендеру».
 - 3.5. Екофемінізм – Керолін Мерчант «Смерть природи. Жінка, екологія і наукова революція».

Аудиторні завдання:

1. Наведіть приклади андроцентризму і гіноцентризму.

2. Який вид фемінізму Вам імпонує найбільше? Аргументуйте власну позицію.
3. Який вид фемінізму Вам імпонує найменше? Аргументуйте власну позицію.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Кісь, О. (2011). Феміністська парадигма в культурній та соціальній антропології: західний досвід. *Народознавчі зошити*, (1), 14-27.
2. Пушкарева, Н. Л. (2004). Феминизм. *Мультимедийная Энциклопедия «Кругосвет»*. Москва: «Новый диск». Получено из <http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/FEMINIZM.html>
3. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

Рекомендована література:

1. Брайдотти, Р. (2006). Зависть, или “с твоими мозгами и моей красотой...”. *Гендерные исследования*, (14), 157–167.
2. Брайсон, В. (2001). *Политическая теория феминизма*. Москва: Идея-пресс, 2.
3. Гилман, Шарлотта. (2018). Желтые обои. *Голова Медузы: сборник* (с.266-285). Харьков: Клуб семейного досуга.
4. Голдман, Э. Брак и любовь. М. Шнейр (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 424–432). Москва: Прогресс.
5. Голдман, Э. Торговля женщинами. М. Шнейр (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 411–424). Москва: Прогресс.
6. Зінько, С. (2010). Фемінізм в ісламі: історія та сучасність. *Гендерний журна «Я»*, 4, 26 – 30.
7. Иригарей, Люс. (2005). *Этика полового различия*. Москва: Художественный Журнал.
8. Иригарэ, Люси. (2001). Пол, который не идентичен. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 127–135). Харьков: ХЦГИ.

9. Королева, Т. А. (2013). Женское движение: генезис и эволюция. *Вестник Томского государственного университета*, 368, 44–50.
10. Мерчант, Кэролин. (2001). Смерть природы. Женщина, экология и научная революция. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 759–774). Харьков: ХЦГИ.
11. Річ, Адрієн. (1980). *Примусова гетеросексуальність і лесбійська екзистенція*. Відловлено з <https://drive.google.com/file/d/1oWE-tMdoJvk7UBA-s0hFZZayj5Kwrlvl/view?usp=sharing>
12. Рубин, Гейл. (2001). Размышляя о сексе: заметки о радикальной теории сексуальных политик. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 464–533). Харьков: ХЦГИ.
13. Фридан, Бетти. (1994). *Загадка женственности*. Москва: Прогресс.
14. Чодороу, Н. (2006). Воспроизводство материнства: Психологический анализ и социология гендера. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).

Семінарське заняття №4

ТЕМА 1.4. Стаття і гендер. Періодизація становлення гендерної теорії та практики

Мета заняття: розкрити зміст поняття «гендер», висвітлити та охарактеризувати основні періоди становлення жіночих та гендерних досліджень.

Зміст семінарського заняття:

1. Проблема розуміння поняття «гендер».
2. Гендер як соціальний інститут.
3. Жіночі дослідження як засновки виникнення та формування теорії гендеру.
4. Становлення мережі гендерних досліджень.

Аудиторні завдання:

1. Чим відрізняється поняття гендеру від поняття статі?
2. Чи завжди гендер відповідає статі індивіда?
3. На вашу думку, яке основне призначення гендеру?
4. Назвіть основні функції гендеру як соціального інституту.
5. Чим жіночі дослідження відрізняються від гендерних досліджень?
6. Як ви розумієте поняття «жіночий досвід» та «чоловічий досвід»?

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Головащенко, І. О. (2004). *Становлення теорії гендеру. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 78–108). Київ: «К.І.С.».
2. Толстокорова, А. В. (2005, 22 грудня). Вплив жіночого руху на філософію вищої освіти: західний досвід та українські перспективи. *Американська філософія освіти очима українських дослідників: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 200–206.). Полтава.
3. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

Рекомендована література:

1. Жеребкина, И. А. (Ред.). (2001). *Введение в гендерные исследования. Учебное пособие*. Харьков: ХЦГИ.
2. Клингер, К. (1998). *Гендерные исследования*. В. С. Малахов и В. П. Филатов (Ред.), *Современная западная философия: Словарь* (с. 95–98.). Москва: ТОН.
3. Пушкарева, Н. Л. (2014). Глава 15. Гендерная история. В. В. Алексеев (Ред.), *Теория и методология истории: учебник для вузов* (с. 287–311). Волгоград: Учитель.

4. Пушкарьова, Н. (2003). Від «Жіночих студій» до «Гендерних досліджень», від історичної фемінології до гендерної історії. Л. Гентош & О. Кісь (Ред.), *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство* (с. 15–45). Львів: ВНТЛ-Класика.

5. Чухим, Н. Д. (2004). Проблематика статі: виникнення та генеза. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 30–77). Київ: «К.І.С.».

Змістовий модуль 2.

ГЕНДЕР: ГОЛОВНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Семінарське заняття №5

ТЕМА 2.1. Розуміння гендеру з точки зору біодетерміністських теорій

Мета заняття: розглянути та критично осмислити основні теорії та гіпотези творення гендеру з точки зору біодетермінізму.

Зміст семінарського заняття:

1. Сутність біодетермінізму в контексті розгляду проблеми статі та гендеру.
2. Еволюційна теорія статі Вігена Геодакяна.
3. Філософія глибинної екології.
4. Гіпотеза функціональної асиметрії мозку (ФАМ).
5. Основні дискусійні положення біодетермінізму стосовно питань статі та гендеру.

Аудиторні завдання:

1. Чи погоджуєтесь ви із твердженням біодетерміністів/-ок, що стать визначає соціальну поведінку індивіда та соціокультурні відмінності між статями? Аргументуйте власну точку зору.
2. Чи залежить демографічна ситуація в країні від міри емансипованості жіноцтва? Поясніть власні думки та наведіть приклади.
3. Назвіть основні критичні моменти гіпотези ФАМ.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Бем С. (2004). Биологический эссенциализм. *Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов* (с. 39–76). Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).
2. Кіммел, Майкл С. (2003). Заповідано природою: Біологія формує статі. *Гендероване суспільство* (с. 29–68). Київ: Сфера.
3. Малес, Л. В. (2004). Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с.109–131). Київ: «К.І.С.».
4. Травкіна, Анастасія. (30 января, 2018). *Нейро-сексизм: Отличается ли женский мозг от мужского*. Получено из <https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/life/232705-neurosexism>

Рекомендована література:

1. Геодакян, В. А. (1990). Эволюционная теория пола. *Природа*, 8, 60–69.
2. Геодакян, В. А. (1994). Мужчина и женщина. Эволюционно-биологическое предназначение. *Межд. конф.: Женщина и свобода. Пути выбора в мире традиций и перемен* (с. 8–17). Москва.

3. Горошко, Е. И. (2002). Гипотеза функциональной асимметрии мозга (ФАМ). А. А. Денисова (Ред.), *Словарь гендерных терминов*. Москва: Информация XXI век. Получено из <http://www.owl.ru/gender/054.htm>
4. Горшков В. Г., Макарьева А. М. (2006, февраль, 14). Каковы причины деградации биосферы? *Биотическая регуляция окружающей среды*. Получено из <http://www.bioticregulation.ru/ques.php?nn=5&lang=ru>
5. Горшков В. Г., Макарьева А. М. (2010). Важное о самом главном: Малоизвестные аспекты демографической проблемы. *Биотическая регуляция окружающей среды*. Получено из <http://www.bioticregulation.ru/offprint/demogr.pdf>
6. Дольник, В. Р. (1997). Существуют ли биологические механизмы регуляции численности людей? *Природа*, 6, 6–13.
7. Дольник, В. Р. (2009). *Непослушное дитя биосферы. Беседы о поведении человека в компании птиц, зверей и детей*. Санкт-Петербург: Издательство Петроглиф.
8. Шевченко, З. В. (2011). Проблема уніфікації статей: біологічна та соціальна складова процесу. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 травня 2011 року* (с. 93–101). Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія».
9. Boichenko, M. I., Shevchenko, Z. V., Pituley, V. V. (2019). The Role of Biological and Social Factors in Determining Gender Identity. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 15, 11–21.
10. Fausto-Sterling, A. (1993, March/April). The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough. *The Sciences*, 20–24.
11. Ginger, S. (2003). Female brains vs. male brains. *International Journal of Psychotherapy*, 8 (2), 139–145.
12. Jaggar, A. M. (1983). Radical feminism and human nature. *Feminist politics and human nature* (pp. 83–168). Totowa, NJ: Rowman and Allanheld: Harvester.
13. Nicholson, L. (1998). Gender. In A. M. Jaggar & I. M. Young (Eds.), *A Companion to Feminist Philosophy* (pp. 289–297). Malden, Mass. ; Oxford : Blackwell Pub.
14. World Health Organization. *Gender*. Retrieved from <https://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>

Семінарське заняття №6

ТЕМА 2.2. Психологічні чинники гендеру

Мета заняття: прослідкувати зв'язок між статтю індивіда та його психологічними вимірами – маскулінністю/фемінністю/андрогінністю та виявити шляхи їх формування.

Зміст семінарського заняття:

1. Дискусія навколо питання вродженості та надбання психологічних рис в залежності від статі.
2. Психологічні виміри індивіда: маскулінність, фемінність, андрогінність.
3. Гендернонейтральний підхід у вихованні: сутність та досвід країн.
4. Тест на рівень маскулінності/фемінності/андрогінності Сандри Бем

Аудиторні завдання:

1. Чи відповідає сучасний ідеал жінки (чоловіка) стереотипним уявленням про фемінність (маскулінність)? Наведіть приклади.
2. Що таке токсична маскулінність і токсична фемінність?
3. Як ви розумієте термін «гендерний/-а нонконформіст/-ка»?
4. Чи пов'язана андрогінність із сексуальною орієнтацією людини?
5. Процес уніфікації статей: позитивні та негативні риси. Аргументуйте власну точку зору.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Бем С. (2004). Маскулинність – феминність. *Линзы гендера: Трансформація взглядов на проблему равенства полов* (с. 149–180). Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).
2. Кімел, Майкл С. (2003). «Отже, ось у чому пояснення»: Гендерний розвиток з погляду психології. *Гендероване суспільство* (с. 101–132). Київ: Сфера.
3. Малес, Л. В. (2004). Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с.109–131). Київ: «К.І.С.».

Рекомендована література:

1. Берн, Ш. (2002). *Гендерная психология*. Санкт-Петербург: Прайм-Евроснак.
2. Кон, И. (2010). Маскулинність в меняющемся мире. *Вопросы философии*, 5, 25–35.
3. Кон, И. (2010). Меняющиеся мужчины в изменяющемся мире. *Этнографическое обозрение*, 6, 99–114.
4. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

Семінарське заняття №7

ТЕМА 2.3. Соціокультурні фактори конструювання гендеру: розгляд засадничих теорій

Мета заняття: розглянути та критично осмислити основні теорії творення гендеру з позиції примату соціокультурних факторів.

Зміст семінарського заняття:

1. Теорія статеворольової соціалізації особистості:
 - 1.1. Психоаналітична теорія Зигмунда Фрейда: механізм формування гендерних відмінностей.
 - 1.2. Інструментальні та експресивні функції у теорії соціальної стратифікації Толкотта Парсонса.
2. Теорія соціального конструювання гендеру:
 - 2.1. Формування гендеру з позиції символічного інтеракціонізму Джорджа Міда.
 - 2.2. Гендерний дисплей Ірвінга Гофмана.
 - 2.3. Деконструкція статі Гарольда Гарфінкеля.

Аудиторні завдання:

1. Гендерний дисплей: на скільки людина є вільною у відтворенні власного гендеру? Аргументуйте власну відповідь.
2. Чи погоджуєтесь ви із тезою: категоризація людей за статтю є засновком комунікативної довіри? Поясніть власну думку.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Здравомыслова, Е., Темкина, А. (2001). Социальное конструирование гендера: феминистская теория. И. А. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч1.: Учебное пособие* (с. 147–173). Харьков: ХЦГИ.
2. Кімел, Майкл С. (2003). Нерівність і відмінність: Соціальне конструювання гендерних стосунків. *Гендероване суспільство* (с. 133–168). Київ: Сфера.
3. Малес, Л. В. (2004). Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с.109–131). Київ: «К.І.С.».

Рекомендована література:

1. Гарфинкель, Г. (2007). Переход и управляемое достижение полового статуса индивидом с «межполовой» принадлежностью. *Исследования по этнометодологии* (с.126–192). Санкт-Петербург.
2. Парсонс, Т. (2000). Новый аналитический подход к теории социальной стратификации. *О структуре социального действия* (с. 251–281). Москва: Академический проект.
3. Шевченко, З. В. (2012). Експлікація символічного інтеракціонізму Джорджа Міда у проєкції на ґендерну проблематику. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11-12 жовтня 2012 року): Матеріали доповідей та виступів* (с. 62–64). Черкаси: «ІнтролігаТОР».
4. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник ґендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.
5. Goffman, E. (1976). Gender display. *Studies in the Anthropology of Visual Communication*, 3 (2), 69–77.

Семінарське заняття №8

ТЕМА 2.4. Ґендерна ідентичність

Мета заняття: розглянути основні аспекти формування ґендерної ідентичності.

Зміст семінарського заняття:

1. Основні теорії ґендерної ідентичності.
2. Ґендерна соціалізація.
3. Сексуальність людини: біологія та соціальні чинники.
4. Цисґендерність і трансґендерність.

Аудиторні завдання:

1. Чи є недоліки у ґендернонейтральному підході до виховання? Аргументуйте власну думку.

2. Що таке бінарна гендерна система? Чи є вона природною та єдино можливою? Поясніть власну відповідь.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Горностай, П. П. (2004). Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с.132–156). Київ: «К.І.С.».
2. Кімел, Майкл С. (2003). Гендерована сексуальність. *Гендероване суспільство* (с. 340–372). Київ: Сфера.

Рекомендована література:

1. Берн, Э. (2009). *Трансакционный анализ и психотерапия*. Москва: Эксмо.
2. Говорун, Т. В., Кікінежді, О. М. (1999). *Стать та сексуальність: Психологічний ракурс*. Тернопіль: Нова книга – Богдан.
3. Жеребкіна, И. (2001). Феминизм и психоанализ. И. А. Жеребкіна (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие* (с. 346–369). Харьков: ХЦГИ.
4. Рубин, Гейл. (2001). Размышляя о сексе: заметки о радикальной теории сексуальных политик. С. В. Жеребкіна (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 464–533). Харьков: ХЦГИ.
5. Чодорю, Н. (2006). *Воспроизводство материнства: Психоанализ и социология гендера*. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).
6. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.
7. Хорни, Карен. (2019). *Женская психология*. Санкт-Петербург: Питер.
8. Фрейд, Зигмунд. (1990). *Очерки по психологии сексуальности*. Минск.: БелСЭ.
9. Юнг, К. Г. (1998) Об архетипе и особенно о понятии Анима. *Бог и бессознательное* (с. 99–12.). Москва: Наука.

Змістовий модуль 3.

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ҐЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Семінарське заняття №9

ТЕМА 3.1. Ґендерні стереотипи та сексизм

Мета заняття: висвітлити зміст понять: «ґендерний стереотип», «сексизм», «сексуальні домагання», «ґендерні домагання». Розібрати на прикладах символічного відтворення сформованої в суспільстві ґендерної нерівності у ЗМІ.

Зміст семінарського заняття:

1. Ґендерні стереотипи.
2. Сексизм.
3. Сексуальні домагання як дискримінаційна практика сексизму.
4. Ґендерні стереотипи та сексизм у ЗМІ.
5. Ґендерні стереотипи та сексизм у візуальній рекламі.

Аудиторні завдання:

1. Що таке ґендерні упередження? Наведіть приклади.
2. У яких випадках і чому еротизація, сексуалізація реклами є проявом сексизму? Аргументуйте власну відповідь та наведіть приклади.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Вітер, К. (2018, січень 11). Що таке сексуальні домагання? *Ґендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/seksualni-domagannya-yak-zlochyn-proti-statevoiv-svobodi-i-nedotorkannosti-134323.html>

2. Марценюк, Т. О. (2008). Гендерна дискримінація на ринку праці в Україні (на прикладі сексуальних домогання). *Наукові записки НаУКМА*, 83, 50–55.
3. Мещеркина, Е. (2001). Феминистский подход к интерпретации качественных данных: методы анализа текста, интеракции и изображения. И. А. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Учебное пособие* (с.197–237). Харьков: ХЦГИ.
4. Оксамитна, С. М. (2004). Гендерні ролі та стереотипи. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 157–181). Київ: «К.І.С.».

Рекомендована література:

1. Клід, Г. (1995, червень 6). Сексуальне переслідування: реальність чи вигадка. *Сучасність*, 73–87.
2. Марценюк, Т. (2018, березень 6). Годі терпіти: усе про гендерне насильство проти жінок. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/goditerpiti-use-pro-genderne-nasilstvo-proti-zhinok-134410.html>
3. Скорик, М. М. (2004). Гендер і ЗМК. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 266–282). Київ: «К.І.С.».
4. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

Семінарське заняття №10

ТЕМА 3.2. Проблема експлуатації статі та гендеру

Мета заняття: розглянути проблему експлуатації статі та гендеру в контексті таких соціальних явищ, як гендерне насильство, порнографія, проституція.

Зміст семінарського заняття:

1. Гендерне насильство.
2. Порнографія як соціально-етична проблема.
3. Жіноча та чоловіча проституція.

Аудиторні завдання:

1. Як Ви розумієте термін «експлуатація статі»?
2. У чому полягає сутність сексуально-позитивного фемінізму?
3. Легалізація проституції в Україні: за чи проти? Аргументуйте власну відповідь.

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Вульф, Н. (2013). Секс. *Миф о красоте: Стереотипы против женщин* (с. 100–138). Альпина Паблишер.
2. Дворкин, А. (2001). Порнография. Мужчины обладают женщинами. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 201–213). Харьков: ХЦГИ.
3. Марценюк, Т. (2018, березень 6). Годі терпіти: усе про гендерне насильство проти жінок. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/godi-terpiti-use-pro-genderne-nasilstvo-proti-zhinok-134410.html>
4. ООН. *Конвенція о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин*. Відновлено з https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml
5. Рубин, Г. (2000). Обмен женщинами: заметки о «политической экономии» пола. Е. Здравомысловой, А. Темкиной (Ред.), *Хрестоматия фемини-*

стських текстів. Санкт-Петербург. Получено из https://drive.google.com/file/d/1IY93uSR1TxhLBv-mMAw68UuQ_ulN85l6/view?usp=sharing

Рекомендована література:

1. Гриценко, Г. (2018, лютий 19). Культура сексу, орієнтована на жінку. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/kultura-sexu-orientovana-na-zhinku-134376.html>
2. Гриценко, Г. (2018, лютий 10). «П'ятдесят відтінків» сексуальної експлуатації жінок. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/p-yatdesyat-vidtinkiv-sexualnoi-expluatatsii-zhinok-134367.html>
3. Гроарк, Л. (1995). Практический разум и полемика вокруг порнографии. *Мораль и рациональность* (с. 180–196). Москва: ИФРАН.
4. Джеффрис, Ш. (2015, ноябрь 23). *Феминистки и глобальная секс-индустрия: воодушевленное одобрение или критика?* WOMENATION.ORG: інформаційний портал женского освободительного движения. Получено из <http://womensation.org/jeffreys-sex-industry-1/>
5. Жарова, Л. (2018, лютий 14). Економіка порно. Хто заробляє на соціальних табу? *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/ekonomika-pornohto-zaroblyae-na-sotsialnih-tabu-134373.html>
6. Зайцева, О. (2018, лютий 3). Шведська модель боротьби з проституцією: протидія, а не комфортизація. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/nordic-model.html>
7. Зита, Ж. (2006). Сексуальність. Елісон М. Джагер, Айрис М. Янг (Ред.), *Антологія феміністичної філософії* (с. 367–382). (Б. Єгидис, Пер.). Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи».
8. Кімел, Майкл С. (2003). Гендер насильства. *Гендероване суспільство* (с. 373–408). Київ: Сфера.
9. Кімел, Майкл С. (2003). Гендерована сексуальність. *Гендероване суспільство* (с. 340–372). Київ: Сфера.

10. Рачок, Д. (2018, лютий 14). Секс-робота і всі-всі-всі: принципи та втілення легалізації і декриміналізації. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sex-robota-i-vsi-vsi-vsi-printsipi-ta-vtillennya-legalizatsii-i-dekriminalizatsii-134370.html>

11. Хасанова, Ю. (2015, сентябрь 14). *Суррогатная проституция*. WOMENATION.ORG: информационный портал женского освободительного движения. Получено из <http://womensation.org/surrogate-prostitution/>

12. Шевченко, З. В. (2016). Фемінізм-сексуально позитивний. *Словник гендерних термінів*. Відновлено з <http://a-z-gender.net/ua/feminizm-seksualno-pozitivnij.html>

Семінарське заняття №11

ТЕМА 3.3. Гендерна нерівність

Мета заняття: висвітлити сутність поняття гендерної нерівності, її витоки та наслідки; розглянути основні шляхи подолання гендерної нерівності.

Зміст семінарського заняття:

1. Гендерна нерівність: сутність, витоки, необхідність подолання.
2. Гендерно чутливі індикатори.
3. Гендерні відносини в родині.
4. Гендерний вимір в економіці.
5. Гендерний вимір в політиці.

Аудиторні завдання:

1. Чи впливає вживання фемінітивів (гендерно чутливої мови) на подолання гендерної нерівності? Аргументуйте власну думку.

2. Назвіть основні причини фемінізації бідності в Україні.
3. Навіщо потрібно гендерне квотування в політиці?

Завдання для обов'язкового виконання:

1. Близнюк, В. (2004). Гендерні відносини в економічній сфері. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 327–351). Київ: «К.І.С.».
2. Кімелл, Майкл С. (2003). Гендероване місце роботи. *Гендероване суспільство* (с. 265–308). Київ: Сфера.
3. Мельник, Т. М. (2004). Гендер у політиці. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 219–265). Київ: «К.І.С.».
4. ПРООН в Україні. Гендерний профіль України. Основні факти. <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/gender-equality/comparative-gender-profile-of-ukraine-.html>

Рекомендована література:

1. Близнюк, В. (2004). Гендерні відносини в економічній сфері. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 327–351). Київ: «К.І.С.».
2. Дворкин, Андреа. (2013, Октябрь 24). *Экономика пола: ужасающая правда*. WOMENATION.ORG: інформаційний портал женского освободительного движения. <http://womensation.org/dworkin-sexual-economics/>
3. Калабихина, И. Е. (2005). Женщина и мужчина в экономической сфере. И. В. Костикова (Ред.), *Введение в гендерные исследования* (с. 137–155). Москва: “Аспект Пресс”.

4. Мезенцева, Е. (2001). Гендерная проблематика в экономической теории. И. А. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч I: Учебное пособие* (с. 238–276). Харьков: ХЦГИ.

5. Митрофанова, А. А., Градскова, Ю. В. (2005). Гендерные аспекты политики. И. В. Костикова (Ред.), *Введение в гендерные исследования* (с. 156–168). Москва: “Аспект Пресс”.

6. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота є способом залучення студентства до процесу цілеспрямованого набуття знань без безпосередньої участі викладача/-ки, формування в нього власної активної пізнавальної позиції, дослідницького інтересу та навичок самоосвіти. Суть самостійної роботи, як особливої форми організації навчання у закладах вищої освіти, полягає у створенні умов для управління навчальною та дослідницькою діяльністю студентів/-ок без сторонньої допомоги.

Самостійна робота з курсу «Соціально-філософські проблеми гендеру та фемінізму» включає такі види індивідуальної та колективної діяльності студентів/-ок:

- опрацювання конспектів лекцій, поточну роботу з лекційним матеріалом (правка та обробка тексту);
- роботу з науковими публікаціями щодо тем, розділів лекційного курсу, винесених на самостійне опрацювання;
- підготовку домашніх завдань для поточних семінарів, що передбачають виконання завдань, що видаються або на кожному практичному занятті, або одночасно до всіх семінарів з теми або розділу лекцій;
- підготовку до контрольних робіт, тестування, заліку;
- аналітичний розбір наукової публікації з наперед визначеної викладачем/-кою теми;

- участь у наукових студентських конференціях та семінарах;
- підготовка доповіді.

Умовно самостійну роботу можна поділити на поточну та підсумкову.

Поточна самостійна робота забезпечує регулярну позааудиторну, домашню підготовку до аудиторних занять. Результати цієї підготовки виражаються у студентській активності на лекціях та семінарах, у формі доповідей та інших форм поточного контролю.

Підсумкова самостійна робота націлена не лише на більш глибоке закріплення студентством знань з курсу, а й на досягнення розуміння, уміння пояснити відповідні соціальні й філософські проблеми, висловити свої власні аргументи та аргументи на користь або спростування тієї чи іншої світоглядної позиції.

Підбиття підсумків самостійної роботи проводиться викладачем/ -кою під час аудиторних занять.

7. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАУКОВО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

ПІДГОТОВКА ДОПОВІДІ

Загальна характеристика роботи

Доповідь – це розгорнуте усне повідомлення на будь-яку тему, зроблене публічно. Вона є різновидом самостійного індивідуального науково-дослідного завдання (ІНДЗ) студента/-ки, що найчастіше застосовується на семінарах.

Під час доповіді автор/-ка має розкрити суть досліджуваної проблеми, розглянути різні погляди на неї, порівняти їх, а також висловити власну точку зору.

Підготовка студентами/-ками доповідей здійснюється у процесі вивчення дисципліни «Соціально-філософські проблеми ґендеру та фемінізму» та сприяє не тільки поглибленому засвоєнню теоретичного курсу, а також умінню систематизувати та пов'язувати питання теорії та практики, що вивчаються у межах профілю обраної спеціальності.

Виконання даного виду науково-дослідної роботи дає можливість студентам/-кам долучатися до актуальних проблем, що виходять за рамки навчальної програми, набувати навичок знаходження та обробки необхідної інформації, логічно викладати матеріал дослідження, робити висновки у межах виконуваної самостійної роботи.

Підготовка доповідей, як різновид ІНДЗ, спрямована на:

- засвоєння навичок самоосвіти;
- розвиток уміння аналізувати, узагальнювати інформацію, ставити цілі та визначати завдання дослідження;
- оперувати методами наукового дослідження;
- оволодіння методами пошуку, аналізу, переробки та систематизації інформації на задану тему;
- підвищення рівня інтелектуального розвитку;
- отримання досвіду публічного виступу;
- вміння вести дискусію та аргументовано відстоювати власну точку зору.

Етапи роботи над доповіддю

1. Вибір теми доповіді – студент/-ка обирає тему дослідження із запропонованого викладачем/-кою переліку. Студент/-ка може запропонувати власну тему доповіді, але обов'язково має узгодити її із викладачем/-кою. Тема доповіді має відповідати темі семінарського заняття, на якому вона розглядається.
2. Визначення мети доповіді. Мета доповіді має бути безпосередньо пов'язана з темою та передбачати результат дослідження.
3. Підбір та вивчення основних джерел із теми дослідження (8-10 джерел).
4. Систематизація матеріалу, виокремлення головної ідеї.
5. Складання плану доповіді, розподіл зібраного матеріалу на необхідні логічні послідовності.
6. Уточнення плану, добір матеріалу до кожного пункту плану.
7. Складання списку використаних джерел.

8. Підготовка презентації (якщо це необхідно).
9. Запам'ятовування тексту доповіді, підготовка тез виступу.
10. Публічний виступ.
11. Обговорення доповіді.

Структура доповіді

Вступ. Вірно підготовлений вступ доповіді допомагає забезпечити успіх виступу з будь-якої тематики, зацікавити та втримати увагу аудиторії, скласти приємне враження про доповідача/-ку. Вступ має містити: назву доповіді; виклад основної ідеї; сучасну оцінку предмета дослідження; короткий перелік питань, що розглядаються; цікаву для слухачів/-ок форму викладу.

Основна частина – теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Предмет виступу повинен розкриватися конкретно та всебічно. Повинно бути підбрано якнайбільше фактологічного матеріалу та необхідних прикладів. Цифрові дані (якщо такі є) краще демонструвати у вигляді таблиць і графіків, не зловживати їх зачитуванням. Не потрібно намагатися викласти занадто багато матеріалу в обмежений час.

Заклучна частина – підсумовує доповідь або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині. Методи, які рекомендують для складання заключної частини: повторення, ілюстрація, цитата.

Оцінювання доповіді

Доповідь робиться усно. Регламент доповіді – 10 – 15 хвилин. Наприкінці доповіді доповідач/-ка ставить проблемні питання до студентської аудиторії з метою об-

говорити запропоновану до розгляду тему, а також відповідає на питання, які виникли у слухачів/-ок.

Критерії оцінки доповіді можуть трансформуватися залежно від їхньої конкретної форми, при цьому виконання загальних вимоги до якості доповіді можуть оцінюватися за наступними критеріями:

«відмінно» – зміст доповіді відповідає заявленій темі, дотримана логіка викладу матеріалу, усна мова без опори на текст, поглиблене вивчення матеріалу доповіді, цікаві факти, грамотні та повні відповіді на додаткові питання, високий рівень ораторської майстерності та ведення дискусії з опонентами, вітається візуалізація матеріалу доповіді, дотримання регламенту;

- «дуже добре» – мають місце незначні недоліки, які не впливають на якість змісту доповіді та викладення підготовленого матеріалу. Наприклад, недотримання регламенту;
- «добре» – основні вимоги до доповіді та її викладу виконані, але поряд із цим мають місце істотні недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу, відсутня логічна послідовність у судженнях, не дотримано регламент, на додаткові питання дані неповні відповіді;
- «задовільно» – є істотні відступи від вимог до доповіді. Зокрема: тема розкрита лише частково; допущені фактичні помилки в змісті доповіді або при відповіді на додаткові питання, відсутні висновки;
- «незадовільно» – тема доповіді не розкрита, виявляється істотне нерозуміння проблеми.

ТЕМИ ДОПОВІДЕЙ

Змістовий модуль 1.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ТА ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЙ І ПРАКТИК

Тема 1.2. Феміністська парадигма: основні віхи становлення

1. Блумеризм.
2. «Декларація прав жінки та громадянки» Олімпії де Гуж.
3. «Жіноче питання» у працях соціалістів-утопістів:
А. де Сен-Сімон, Ш. Фур'є, Р. Оуен.
4. Еммелін Панкхорст – засновниця мілітантства.
5. Чоловіки-філософи-феміністи: історія та сучасність.

Тема 1.3. Філософія фемінізму. Напрями фемінізму та їх ключові постаті

1. Фемінізм особливих прав та фемінізм державного забезпечення.
2. Анархо-фемінізм.
3. Психоаналітичний фемінізм.
4. Екофемінізм.
5. Транс-ексклюзивний радикальний фемінізм.
6. Інтерсекційний фемінізм.
7. Номадичний проект Р. Брайдотті.

Тема 1.4. Стать і гендер. Періодизація становлення ґендерної теорії та практики

1. Жіноча історія та історія жіночими очима.
2. Жіночий досвід проти андроцентризму.

Змістовий модуль 2.

ГЕНДЕР: ГОЛОВНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Тема 2.1. Розуміння гендеру з точки зору біоде-терміністських теорій

1. Проблема уніфікації статей.
2. Екоцентризм: жіноча емансипація як вирішення демографічної проблеми.

Тема 2.2. Психологічні чинники гендеру

1. Криза маскулінності та ключові моделі чоловічої ідентичності в сучасній Україні.
2. Токсична фемінність.
3. Гендернонейтральний підхід у вихованні: сутність та досвід країн.
4. «Анти-Едип» Жюльєта Жельоза та Фелікса Гваттарі.
5. Жіноче в психоаналітичній концепції Карен Хорні.

Тема 2.3. Соціокультурні фактори конструювання гендеру: розгляд засадничих теорій

1. Гендерний дисплей Ірвінга Гофмана.
2. Doing gender, doing difference.
3. Вплив сімейних міфів на процес гендерної соціалізації особистості.

Тема 2.4. Гендерна ідентичність

1. Гендерна ідентичність: вибір чи визначеність?
2. Тілесність як проблема феміністичної філософії.
3. Аналіз сексуальної ієрархії Гейл Рубін.
4. Перформативний аспект гендеру: Джудіт Батлер.

5. Гендерно-рольовий конфлікт та гендерно-рольовий стрес.
6. Нетрадиційні сексуальності та фемінізм.
7. Інтерсекс-люди.
8. Гомосексуальні сім'ї: за та проти.
9. Квір теорія (Queer Theory).

Змістовий модуль 3.

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Тема 3.1. Сексизм та гендерні стереотипи

1. Гендерні стереотипи в мові.
2. Бодіпозитив як антидискримінаційна філософія.
3. Відтворення гендерних стереотипів та сексизму засобами масової інформації.
4. Гендерні стереотипи та сексизм у візуальній рекламі.
5. Конвекційна краса. Лукізм та фейсизм.

Тема 3.2. Проблема експлуатації статі та гендеру

1. Культура зґвалтування.
2. Сексуальність і проблема суб'єктивності.
3. Легалізація проституції в Україні: всі «за» і «проти».
4. Секс-туризм.
5. Сурогатна проституція.
6. Торгівля жінками.
7. Дитячі шлюби.

Тема 3.3. Гендерна нерівність

1. Гендерний розрив у показниках здоров'я.
2. Фемінізація бідності: загальна характеристика явища та українські реалії.

3. Гендерний вимір в освіті.
4. Гендерний аналіз ісламу.
5. Ординація жінки (посвята жінки у сан духовної особи): практика історії та сучасності.
6. Стабільність шлюбу та професійна реалізація жінок.
7. Жіночі та чоловічі образи у світових релігіях.

8. КОНТРОЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

8.1. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Змістовий модуль 1.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ТА ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЙ І ПРАКТИК

Варіант I

1. Фемінізм – це:

а) теорія рівності двох статей, яка творить ідейну основу організованого руху жінок. Суттю цих переконань є думка, що жінка зазнає суспільної дискримінації, насамперед через приналежність до своєї статі;

б) жіночий рух за надання жінкам виборчого права, що зародився в Англії наприкінці XIX – на початку XX ст.;

в) міждисциплінарна дослідницька практика, що використовує пізнавальні можливості теорії соціальної статі (гендеру) для аналізу суспільних явищ та їхніх змін.

2. Мілітанство – це:

а) організований рух за юридичну рівність жінок та чоловіків;

б) войовничий напрям суфражизму;

в) широкий спектр фемінізмів, які підкреслюють відмінності між чоловіками та жінками.

3. Авторкою «Декларації прав жінки та громадянки» є:

- а) Сімона де Бовуар;
- б) Мері Уолстонкрафт;
- в) Олімпія де Гуж;
- г) Христина Пізанська;
- д) вірна відповідь відсутня.

4. Фемінізм, який акцентує власну увагу на специфіці капіталістичної системи, що породжує класову нерівність так само, як і економічну залежність жінки від чоловіка називається:

- а) радикальним;
- б) ліберальним;
- в) марксистським;
- г) анархічним;
- д) вірна відповідь відсутня.

5. Фемінізм якої хвилі асоціюється із вірусним хештегом #MeToo?

- а) другої;
- б) третьої;
- в) четвертої;
- г) п'ятої;
- д) вірна відповідь відсутня.

6. Стать – це:

а) сукупність анатомо-фізіологічних ознак організму, що забезпечує відтворення потомства й дозволяє розрізняти в більшості організмів чоловічі й жіночі особини;

- б) поєднання в індивіді відносно рівним чином, як маскулінних, так і фемінних рис;
- в) здатність зрілого організму до відтворення;
- г) соціокультурна, символічна конструкція статі, що покликана визначати конкретний асоціативний зв'язок, забезпечувати повноцінну комунікацію та підтримувати соціальний порядок;
- д) вірна відповідь відсутня.

Варіант II

1. Суфражизм – це:

- а) теорія рівності двох статей, яка творить ідейну основу організованого руху жінок. Суттю цих переконань є думка, що жінка зазнає суспільної дискримінації, насамперед через приналежність до своєї статі;
- б) жіночий рух за надання жінкам виборчого права, що зародився в Англії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.;
- в) міждисциплінарна дослідницька практика, що використовує пізнавальні можливості теорії соціальної статі (гендеру) для аналізу суспільних явищ та їхніх змін.

2. Фемінізм «першої хвилі» – це:

- а) організований рух за юридичну рівність жінок та чоловіків;
- б) войовничий напрям суфражизму;
- в) являє собою широкий спектр фемінізмів, які підкреслюють відмінності між чоловіками та жінками.

3. Авторкою праці «Друга стаття», яка каталізувала фемінізм «другої хвилі» є:

- а) Сімона де Бовуар;

- б) Мері Уолстонкрафт;
- в) Олімпія де Гуж;
- г) Христина Пізанська;
- д) вірна відповідь відсутня.

4. Фемінізм, в основі якого лежать принципи індивідуальної свободи та свободи вибору, рівності прав і можливостей, називається:

- а) радикальним;
- б) ліберальним;
- в) марксистським;
- г) анархічним;
- д) вірна відповідь відсутня.

5. Про скільки хвиль фемінізму ми можемо говорити сьогодні?

- а) дві;
- б) три;
- в) чотири;
- г) п'ять;
- д) вірна відповідь відсутня.

6. Гендер – це:

а) сукупність анатомо-фізіологічних ознак організму, що забезпечує відтворення потомства й дозволяє розрізняти в більшості організмів чоловічі й жіночі особини;

б) поєднання в індивіді відносно рівним чином, як маскулінних, так і фемінних рис;

в) здатність зрілого організму до відтворення;

г) соціокультурна, символічна конструкція статі, що покликана визначати конкретний асоціативний зв'язок,

забезпечувати повноцінну комунікацію та підтримувати соціальний порядок;

д) вірна відповідь відсутня.

Змістовий модуль 2.

ГЕНДЕР: ГОЛОВНІ ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Варіант I

1. Еволюційна теорія статі Вігена Геодакяна є прикладом:

- а) соціального конструктивізму;
- б) структурного функціоналізму;
- в) символічного інтеракціонізму;
- г) біодетермінізму;
- д) вірна відповідь відсутня.

2. Теорія соціального конструювання гендеру розглядає:

а) стать як біологічну даність, яка не є джерелом сталих поведінкових, психологічних, культурних та інших відмінностей між чоловіками та жінками;

б) когнітивні відмінності між статями та виправдовує розподіл гендерних ролей, гендерну сегрегацію праці, та, у кінцевому рахунку, гендерну нерівність особливою пренатального розвитку, флуктуацією чоловічих та жіночих гормонів, швидкістю статевого дозрівання тощо;

в) гендерні взаємини як історично сформовані конструкти системи нерівностей, у рамках яких панівне становище однієї статі над іншою вже є встановленим;

г) маскулінізацію жінок і фемінізацію чоловіків;

д) вірна відповідь відсутня.

3. Переживання власної відповідності ґендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників/-ниць певної статі (або таким, що приписуються представникам/-цям певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією) називається:

- а) ґендерно-рольовим конфліктом;
- б) ґендерно-рольовою девіацією;
- в) ґендерною деривацією;
- г) ґендерною ідентичністю;
- д) вірна відповідь відсутня.

4. Гомофобія – це:

- а) нетрадиційна сексуальна орієнтація;
- б) чоловіча моногамія;
- в) один із проявів толерантності;
- г) негативна реакція на гомосексуальність;
- д) вірна відповідь відсутня.

5. Поєднання в індивіді відносно рівним чином, як маскулінних, так і фемінних рис називається:

- а) цисґендерністю;
- б) трансґендерністю;
- в) андрогіністю;
- г) бісексуальністю;
- д) вірна відповідь відсутня.

6. Трансґендерність – це:

а) людина, народжена зі статевими характеристиками (включаючи геніталії, статеві залози і набір хромосом),

які не вписуються у стереотипи бінарної системи сприйняття чоловічого та жіночого тіла;

б) характеристика людини, чий гендер відрізняється від статі, зазначеної при народженні;

в) характеристика людини, чий гендер не відрізняється від статі, зазначеної при народженні;

г) нетрадиційна сексуальна орієнтація;

д) вірна відповідь відсутня.

Варіант II

1. Гіпотеза функціональної асиметрії мозку (ФАМ) намагається пояснити:

а) стать як біологічну даність, яка не є джерелом сталих поведінкових, психологічних, культурних та інших відмінностей між чоловіками та жінками;

б) когнітивні відмінності між статями та виправдати розподіл гендерних ролей, гендерну сегрегацію праці, та, у кінцевому рахунку, гендерну нерівність особливостями пренатального розвитку, флуктуацією чоловічих та жіночих гормонів, швидкістю статевого дозрівання тощо;

в) гендерні взаємини як історично сформовані конструкти системи нерівностей, у рамках яких панівне становище однієї статі над іншою вже є встановленим;

г) маскулінізацію жінок і фемінізацію чоловіків;

д) вірна відповідь відсутня.

2. Гендерний дисплей – це:

а) культурно детермінована та соціально зумовлена багатоманітність проявів статевої приналежності на рівні міжособистісного спілкування; основний механізм створення гендеру в процесі взаємодії обличчям до обличчя;

б) передбачуваний постійний набір ознак жіночої та чоловічої мови, правила мовної поведінки, стратегії та тактики мовної поведінки чоловіків і жінок у різноманітних комунікативних ситуаціях у контексті тієї чи іншої культури;

в) місце в суспільстві цілої соціально-статевої групи (наприклад, жіноцтва) у залежності від системи владних, культурних, релігійних відносин, що в ньому панують;

г) процес гендерного зближення маскулінності та фемінності, що виявляється у зближенні візуальної репрезентації, шаблонів соціальної поведінки, юридичних прав чоловіків і жінок;

д) вірна відповідь відсутня.

3. Процес засвоєння індивідом культурної системи гендеру того суспільства, у якому він живе називається:

а) гендерною ресоціалізацією;

б) гендерною соціалізацією;

в) гендерним дисплеєм;

г) гендерна саморепрезентація;

д) вірна відповідь відсутня.

4. Цисгендерність – це:

а) нетрадиційна сексуальна орієнтація;

б) чоловіча полігамія;

в) один із проявів толерантності;

г) негативна реакція на гомосексуальність;

д) вірна відповідь відсутня.

5. Комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як жіночі називається:

а) цисгендерністю;

б) трансгендерністю;

в) фемінністю;

- г) моногамією;
- д) вірна відповідь відсутня.

6. Трансофобія – це:

- а) нетрадиційна сексуальна орієнтація;
- б) чоловіча моногамія;
- в) один із проявів толерантності;
- г) негативна реакція на трансгендерність;
- д) вірна відповідь відсутня.

Змістовий модуль 3.

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ҐЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Варіант I

1. Оберіть твердження, які є ґендерними стереотипами:

- а) для жінки головне бути привабливою, для чоловіка – розумним;
- б) чоловіки більше схильні до точних наук, тоді як жінки – до гуманітарних;
- в) жінки є більш емоційними, ніж чоловіки;
- г) чоловіки є більш прагматичними, ніж жінки;
- д) чоловікам більше притаманні лідерські та управлінські якості, тоді як жінки більше схильні до організа-торської та виконавчої діяльності.

2. Неосексизм стверджує, що:

- а) жінки є слабкою, але кращою статтю;
- б) у сучасному світі дискримінації за ознакою статі не існує;
- в) жінкам надали рівні права із чоловіками, але все одно жінки залишаються неповноцінними у порівнянні із чоловіками;

г) вірна відповідь відсутня.

3. Гендерна сліпота – це:

а) упереджене ставлення, дискримінація людини за ознакою статі чи гендерною ідентичністю;

б) коли людина сама тиражує дискримінаційні установки до власної статі, приймаючи їх за істину;

в) це соціальна установка з негативним і спотвореним змістом, упереджена думка, стосовно представників/-ць іншої статі;

г) нездатність враховувати гендерну змінну, або несвідоме ігнорування гендерних проблем під час розробки політичних і соціальних програм, наукових досліджень, інформаційно-просвітницьких матеріалів тощо;

д) вірна відповідь відсутня.

4. Явище, коли жінки порівняно з чоловіками довше затримуються на початкових позиціях у службовій ієрархії, називається:

а) «скляна стеля»;

б) «скляна підлога»;

в) «липкі стіни»;

г) «липка підлога»;

д) «скляні стіни»;

е) вірна відповідь відсутня.

5. Гендерний контракт – це:

а) очікування чоловічого або жіночого стандартів, зразків поведінки, що впливають з понять «гендерний ідеал» і «гендерний стереотип»;

б) це історично мінлива соціальна форма стосунків між чоловіком та жінкою, через яку суспільство впорядковує та санкціонує їхнє статеве життя;

- в) шлюбна угода;
- г) це домінуючий тип гендерних відносин, як практичних, так і символічно репрезентованих на кожному даному етапі розвитку гендерної системи;
- д) вірна відповідь відсутня.

Варіант II

1. Оберіть твердження, які є гендерними стереотипами:

- а) жіноча логіка відрізняється від чоловічої;
- б) для жінки головне – вдало вийти заміж;
- в) жінка – це берегиня домашнього вогнища, чоловік – годувальник родини;
- г) жінкою (чоловіком) не народжуються, жінкою (чоловіком) стають;
- д) чоловіки від природи є полігамними, а жінки – моногамними.

2. Який підхід розглядає проституцію як вид індивідуальної підприємницької діяльності?

- а) ліберальний;
- б) марксистський;
- в) радикально-феміністський;
- г) психоаналітичний;
- д) вірна відповідь відсутня.

3. Гендерна нерівність – це:

- а) упереджене ставлення, дискримінація людини за ознакою статі чи гендерною ідентичністю;
- б) коли людина сама тиражує дискримінаційні установки до власної статі, приймаючи їх за істину;

в) це соціальна установка з негативним і спотвореним змістом, упереджена думка, стосовно представників/-ць іншої статі;

г) нездатність враховувати гендерну змінну, або несвідоме ігнорування гендерних проблем під час розробки політичних і соціальних програм, наукових досліджень, інформаційно-просвітницьких матеріалів тощо;

д) вірна відповідь відсутня.

4. Горизонтальна гендерна сегрегація праці, коли жінки мають менший доступ до професій і видів діяльності, які забезпечують надалі значне вертикальне кар'єрне зростання, називається:

а) «скляна стеля»;

б) «скляна підлога»;

в) «липкі стіни»;

г) «липка підлога»;

д) «скляні стіни»;

е) вірна відповідь відсутня.

5. Гендерний контракт – це:

а) очікування чоловічого або жіночого стандартів, зразків поведінки, що впливають з понять «гендерний ідеал» і «гендерний стереотип»;

б) це історично мінлива соціальна форма стосунків між чоловіком та жінкою, через яку суспільство впорядковує та санкціонує їхнє статеве життя;

в) шлюбна угода;

г) це домінуючий тип гендерних відносин, як практичних, так і символічно репрезентованих на кожному даному етапі розвитку гендерної системи;

д) вірна відповідь відсутня.

8.2. ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Проблема співвідношення статей в Античній філософії.
2. Жінка у соціокультурному просторі Середньовіччя.
3. Метафізика статей у провідних філософських теоріях Нового часу.
4. Передісторія виникнення феміністських ідей.
5. Христина Пізанська – передвісниця фемінізму.
6. Зародження феміністського руху.
7. Соціально-філософські ідеї фемінізму «першої хвилі»: загальна характеристика.
8. Суфражизм.
9. Блумеризм: перша спроба радикального фемінізму.
10. Мілітантство: ідеологія та політка радикального фемінізму в Англії на початку 20-го століття.
11. Фемінізм «другої хвилі»: передумови виникнення та специфіка.
12. Неофемінізм (фемінізм «третьої хвилі»).
13. Четверта хвиля фемінізму: масові кампанії та гучні скандали.
14. Історія фемінізму в Україні.
15. Критика типологізації фемінізму за хвилями.
16. Філософія фемінізму: сутність, задачі, перспективи.
17. Ліберальний фемінізм.
18. Соціалістичний фемінізм.
19. Радикальний фемінізм.
20. Психоаналітичний фемінізм.
21. Екофемінізм.
22. Проблема розуміння поняття «гендер».

23. Гендер як соціальний інститут.
24. Жіночі дослідження як засновок виникнення та формування теорії гендеру.
25. Становлення мережі гендерних досліджень.
26. Сутність біодетермінізму в контексті розгляду проблеми статі та гендеру.
27. Еволюційна теорія статі Вігена Геодакяна.
28. Філософія глибинної екології.
29. Гіпотеза функціональної асиметрії мозку (ФАМ).
30. Основні дискусійні положення біодетермінізму стосовно питань статі та гендеру.
31. Дискусія навколо питання вродженості та надбання психологічних рис в залежності від статі.
32. Психологічні виміри індивіда: маскуліність, фемініність, андрогінність.
33. Гендернонейтральний підхід у вихованні: сутність та досвід країн.
34. Теорія статоворольової соціалізації особистості.
35. Теорія соціального конструювання гендеру.
36. Гендерний дисплей Ірвінга Гофмана.
37. Основні теорії гендерної ідентичності.
38. Гендерна соціалізація.
39. Сексуальність людини: біологія та соціальні чинники.
40. Цисгендерність і трансгендерність.
41. Гендерні стереотипи.
42. Сексизм.
43. Сексуальні домагання як дискримінаційна практика сексизму.
44. Гендерні стереотипи та сексизм у ЗМІ.
45. Гендерні стереотипи та сексизм у візуальній рекламі.
46. Гендерне насильство.

47. Порнографія як соціально-етична проблема.
48. Жіноча та чоловіча проституція: ліберальний, марксистський та феміністський підходи.
49. Гендерна нерівність: сутність, витоки, необхідність подолання.
50. Гендерно чутливі індикатори.
51. Гендерні відносини в родині.
52. Гендерний вимір в економіці.
53. Гендерний вимір в політиці.

9. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Абьюз (від англ. “abuse” – зловживання, жорстоке поводження) – психологічне, фізичне, сексуальне, економічне насильство, що відбувається всередині близьких відносин, і часто маскується під турботу. Наприклад, тотальний контроль («Я повинен/-на знати, що з тобою все гаразд!»).

В певний історичний проміжок часу і в різних культурах деякі види насильства можуть виступати загальноприйнятими та загальновизнаними моделями поведінки. Наприклад, б'є – значить любить.

Агендер – людина, яка заперечує власну приналежність до будь-якого ґендеру. Для аґендера є характерним нівелювати ґендерні відмінності як такі.

Андрогінія – поєднання в індивіді відносно рівним чином, як **маскулінних**, так і **фемінних** рис. Андрогінна особистість характеризується тим, що однаково успішно, на досить високому рівні, інтегрує в собі традиційні чоловічі та традиційні жіночі якості, характерні для її соціокультурного середовища.

У психології особистості андрогінія розглядається як особистісна характеристика, не пов'язана з порушеннями статевого розвитку, статевої та **ґендерної ідентичності** або статево-рольової орієнтації. Розвинута андрогінія в людини, незалежно від її **статі**, передбачає багатий арсенал і гнучкість її ґендерно-рольової поведінки, високі соціально-адаптивні здібності та інші важливі якості. Наприклад,

помічено, що обдарованим людям часто властива висока андрогінія. Крім того, вона може знімати обмеженість чоловічих і жіночих **гендерних ролей**, знижувати внутрішні конфлікти, пов'язані з неприйняттям своєї другої сутності. Андрогінна модель статевих і гендерних ролей має перевагу перед іншими моделями, хоча й вона не досконала. Зокрема, О. С. Кочарян доводить, що вона має вікові та клінічні обмеження, наприклад, не діє для хлопчиків і дівчаток до 15-16 років, а фактично формується в пізніші вікові періоди (Горностаї, 2004, с. 139)¹⁰.

Концепція андрогінії була запропонована на початку 70-х рр. американською психологинею Сандрою Бем (Sandra Bem).

Антифемінізм – збірна назва всіх теорій, ідеологій, рухів, які перебувають в опозиції до **фемінізму**.

Одним з найяскравіших представників антифемінізму був професор Гарвардського коледжу, член Масачусетського медичного співтовариства Кларк Едвард (Clarke Edward, 1873)¹¹, який виступав проти вищої освіти жінок. У своїй книзі «Стать в освіті чи справедливий шанс для дівчаток» професор стверджував, що освіта є дуже великим фізичним навантаженням для жінок. На його думку, якщо жінки вступають до коледжу, їх кров починає доливати до мозку, мозок починає рости, внаслідок чого їх черево (матка) атрофується. Свою теорію професор підтверджував спостереженнями з життя, які зафіксовані в його книзі: наприклад, жінки з вищою освітою мають менше дітей, ніж жінки без вищої освіти.

¹⁰ Горностаї, П. П. (2004). Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 132–155). Київ: «К.І.С».

¹¹ Clarke Edward, H. (1884). *Sex in Education: or, a Fair Chance for the Girl*. Boston: Houghton, Mifflin and Company. Retrieved from <https://archive.org/details/sexineducationor00clariala>

Аутинг (від англ. «outing» – вихід) – розголошення інформації про **сексуальну орієнтацію** або **гендерну ідентичність** іншої людини без її згоди. Важливо знати, що аутинг може призвести до тяжких наслідків. Наприклад, людина, про яку розголошується її особиста інформація, може втратити роботу, житло, сім'ю і друзів, а також піддатися загрози життю і здоров'я.

Бігендер (від англ. «bi» та «gender» – подвійна стать) – людина, гендерна самоідентифікація якої регулярно змінюється під впливом зовнішніх факторів. Бігендерний індивід (бігендер) може відчувати себе то чоловіком, то жінкою, незалежно від власної біологічної статі. Його статево-рольове самовідчуття (соціальна стать) змінюється залежно від настрою, особистості співрозмовника, навколишнього оточення тощо.

Бігендерність не слід плутати з роздвоєнням особистості, оскільки бігендер являє собою одну цілісну особистість, але виконує в суспільстві соціальну роль то чоловіка, то жінки.

Бігендерність, будучи окремим випадком **гендерної дисфорії**, не є показником сексуальної орієнтації. Бігендерна людина може мати будь-яку з трьох типів **сексуальної орієнтації**, як і будь-який індивід.

Бодіпозитив (бодіпозитивізм) – це суспільно-політичний рух проти дискримінації людей на основі їхньої зовнішності. Бодіпозитивізм стоїть на позиції прийняття всіх тіл, незалежно від розміру, форми та вигляду. Одна із цілей бодіпозитивізму – це боротьба з нереалістичними та шкідливими стандартами краси.

Не варто плутати поняття бодіпозитивізму («Body Positivity») із позитивним сприйняттям власного тіла («Positive Body Image»). У першому випадку ми маємо справу з антидискримінаційним рухом, у другому – з особистим відношенням до себе.

Вуменіст/-ка – Еліс Уолкер (Alice Walker), американська поетеса, одна з лідерок «**чорного**» **фемінізму**, у книзі «У пошуках садів наших матерів» ввела термін «вуменіст / вуменістка» (Womanist) за аналогією з «фемініст / феміністка». Вона запропонувала використовувати його для позначення кольорових представниць і представників фемінізму, чий дослідження, на її думку, відзначаються етноспецифічним порушенням проблеми та пошуком рішення. Вона стверджувала, що гендерна модель «вуменізм» є егалітарнішою, оскільки більшою мірою враховує духовні, емоційні й тілесні потреби як жінок, так і чоловіків (Суковата, 2004, с. 408)¹².

У центрі вуменізму (Womanism) знаходиться саме темношкіра жінка. Адже, на думку теоретиків і теоретикинь вуменізму, досягнення свободи чорних жінок, означатиме звільнення всіх жінок світу, оскільки свобода чорних жінок потребує руйнування всіх систем гноблення.

Гінопія (від грец. «гупо» – жінка) – жіноча невидимість. Ця культурна характеристика притаманна патріархатній культурі. Гінопія відкрито проявляється, наприклад, у традиційній історії, яка є історією війн та політичних переворотів, в яких постать жінок практично відсутня (Левченко, 2001, с. 320)¹³.

Гендер (від англ. «gender» – рід) – соціокультурна, символічна конструкція **статі**, що покликана визначати конкретний асоціативний зв'язок, забезпечувати повноцінну комунікацію та підтримувати соціальний порядок.

Іншими словами, гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей,

¹² Суковата, В. (2004). Гендер і релігія. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 385–425). – К.: «К.І.С.».

¹³ Левченко, К. Б. (2001). *Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку: Монографія*. Харків: Вид-во НУВС.

норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та стосунків жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі (Мельник, 2004, с. 11)¹⁴.

Спочатку термін «гендер» використовувався в лінгвістиці для позначення граматичної категорії «рід». У соціальні дослідження категорія «гендер» була введена, щоб замінити домінуючі у суспільних науках поняття статевої ролі та статево-рольового підходу (*теорія статево-рольової соціалізації особистості*). Ідея розрізнення біологічної та соціальної статі висловлювалася ще у 1935 р. Маргарет Мід (Margaret Mead) у книзі «Стать і темперамент у трьох примітивних суспільствах». Але сам термін увійшов у широкий вжиток у західній науці в 1970-х рр. (у вітчизняній науці – в 1990-х рр.) завдяки працям американського вченого Роберта Джессі Столлера (Robert Jesse Stoller). Він виступив на конгресі психоаналітиків у Стокгольмі з доповіддю про поняття соціостатевої або, як він назвав її, гендерної самосвідомості, поклавши початок вивченню процесів гендерної ідентифікації та гендерної соціалізації. Столлер вперше позначив відмінність понять статі та гендеру. Його концепція будувалася на поділі біологічного і культурного: вивчення статі, вважав Столлер, є предметною галуззю біології та фізіології, а аналіз гендеру може бути розглянутий як предметна галузь досліджень психології, соціології, аналізу культурно-історичних явищ (Шилова, 2013, с. 148)¹⁵.

Слід розрізняти поняття «стать» і «гендер». Термін «стать» вживається для позначення біологічних, анатомічних,

¹⁴ Мельник, Т. М. (2004). Гендер як наука та навчальна дисципліна. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 10 – 29). Київ: «К.І.С.».

¹⁵ Шилова, Е. Э. (2013). Гендер как инновационный научный и философский дискурс. *Вестник МГИМО Университета. Философия*, 148–152.

фізіологічних відмінностей між жіночим та чоловічим організмами, що виражаються різною участю чоловіка та жінки у репродуктивному процесі, відмінними геніталіями, набором хромосом. Якщо біологічна стать дається людині від народження, то гендер конструюється соціально та зумовлюється культурою суспільства в конкретний історичний період. Гендер – це соціальна стать, що формує поведінкові, культурні, психологічні, візуальні та інші соціально-культурно зумовлені відмінності між чоловіками та жінками.

Гендер – досить складне поняття, оскільки розкриває багатоаспектний зміст явища. У науковій літературі воно вживається в кількох значеннях:

- гендер як соціально-рольова й культурна інтерпретація рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки, на відміну від біологічної;
- гендер як набуття соціальності індивідами, що народилися в біологічних категоріях жіночої або чоловічої статей;
- гендер як політика рівних прав чоловіків та жінок, а також діяльність зі створення механізмів щодо її реалізації (Мельник, 2004, с. 12)¹⁶.
- Наприклад, Ольга Вороніна виділяє три напрями розуміння гендеру:
- гендер як соціальна конструкція через механізми соціалізації, розподілу праці, гендерних ролей, мас-медіа, стереотипізування;
- гендер як мережа, структура або процес, тобто розуміння гендеру як стратифікаційної категорії разом з іншими стратифікаційними категоріями;
- гендер як культурна метафора у філософських і постмодерністських концепціях (Малес, 2004, с. 122–123)¹⁷.

16 Мельник, Т. М. (2004). Гендер як наука та навчальна дисципліна. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 10 – 29). Київ: «К.І.С.».

17 Малес, Л. В. (2004). Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с.109–131). Київ: «К.І.С.».

Джудіт Лорбер (Judith Lorber) докладно структурує гендер у його відношенні до соціуму й особистості. Як соціальний інститут гендер включає у себе наступні поняття:

- гендерні статуси – соціально визнані норми, які проявляються в поведінці, жестах, мові, емоціях і фізичному вигляді;
- гендерний поділ праці – розподіл продуктивної і домашньої роботи між чоловіками і жінками;
- гендерні родинні зв'язки – сімейні права та обов'язки для кожної статі, сексуальні приписи;
- гендерні структури особистості – комбінації характерних рис, що виявляються в почуттях і поведінці;
- гендерний соціальний контроль – формальне чи неформальне прийняття і заохочення конформістської поведінки і стигматизація, соціальна ізоляція, покарання, медичне лікування неконформістської поведінки;
- гендерна ідеологія – виправдання гендерних статусів, зокрема, їх різні оцінки;
- гендерні образи – культурні репрезентації гендеру та втілення гендеру в символічній мові та художній продукції, що відтворює й узаконює гендерні статуси.

Стосовно до особистості гендер охоплює такі компоненти:

- категорія статі – приналежність до біологічної статі з народження в залежності від геніталій;
- гендерна ідентичність – особисте сприйняття своєї статевої приналежності стосовно до функції працівника/-ці та члена/-чині сім'ї;
- гендерний шлюбний і репродуктивний статус – здійснення або нездійснення дозволеного або недозволеного типу залицяння, вагітності, народження дітей і батьківських ролей;
- сексуальна орієнтація – соціально або індивідуально прийняті зразки сексуальних бажань, почуттів, практик й ідентифікацій;

- гендерна структура особистості – внутрішньо властиві зразки соціально визнаних емоцій, організованих структурою сім'ї та батьківства;
- гендерні процеси – соціальні практики навчання, навченості, необхідних рольових реплік, що роблять поведінку гендерно прийнятною (або непринятною), розвиток гендерної ідентичності;
- гендерні переконання – прийняття або опір гендерній ідеології;
- гендерний дисплей – презентація себе як певного типу гендерної особистості через одяг, косметику, прикраси, постійні і тимчасові тілесні та поведінкові маркери (Шакирова, 2000)¹⁸.

Гендер-флюїд (*Gender-fluid*) – нефіксована (нестійка) **гендерна ідентичність**, яка змінюється з часом сама по собі або в залежності від психологічного стану, або відносин з іншими людьми. Гендер-флюїдна персона не ототожнює себе з чоловічою або жіночою **статтю**, а періодично відчуває себе то жінкою, то чоловіком, або людиною без статі, або представником/-цею обох статей одночасно.

Гендеризм – переконання в існуванні тільки двох **статей** – чоловічої та жіночої, і в тому, що **гендер** нерозривно пов'язаний з біологічною статтю індивіда. Із точки зору гендеризму, **цисгендерні** індивіди є кращими, вищими за **трансгендерних**. Окрім того, суспільство повинно карати та виключати тих, хто не відповідає **гендерним очікуванням** та не вписується в бінарну гендерну систему (Gender Equity Resource Center (GenEq))¹⁹.

¹⁸ Шакирова, С. (2000). Толкования гендера. *Пол женщины. Сборник статей по гендерным исследованиям* (с. 15–26). Алматы: Центр гендерных исследований.

¹⁹ Gender Equity Resource Center (GenEq). *Definitions of Terms*. Retrieved from <https://campusclimate.berkeley.edu/students/ejce/geneq/resources/lgbtq-resources/definition-terms>

Гендерквір (від англ. «gender» – рід та «queer» – дивний) – парасолькове поняття, під яке попадають усі випадки атипової **гендерної ідентичності**. Іншими словами, термін гендерквір використовується для позначення людей, чия гендерна ідентичність не вписується в загально прийняті стандарти бінарної гендерної системи.

Гендерквір – це термін, що означає стать, яка не є ні «чоловічою», ні «жіночою», а знаходиться десь посередині між чоловічою і жіночою або не є ні тією, ні іншою. Такі люди часто просять, щоб у зверненні до них не використовувалися ні чоловічі, ні жіночі форми звернення, і вважають за краще альтернативні форми звернення, такі як «зі» («zie») замість «він» чи «вона» або «хір» («hir») замість «його» або «її».

Деякі гендерквіри не вважають себе **трансгендерами** (American Psychological Association)²⁰.

Гендерна асиметрія – непропорційна представленість соціальних і культурних ролей **статей** (а також уявлень про них) у різних сферах життя. Наприклад, у населенні більшості країн жінки становлять більше половини (від 51 % до 54 %), у той час як у сфері політики національного та регіонального рівнів їх число значно менше.

Джерелом гендерної асиметрії є іноді державні структури, наприклад, у фундаменталістських країнах, де жінки позбавлені права брати участь у виборах, а в деяких випадках – права на освіту, участі в суспільному житті, роботу поза домом тощо. Але найчастіше джерело гендерної асиметрії – прихована **дискримінація** і **патріархатні** установки, що панують у суспільній свідомості, які є провідниками практичних дій. Так, неоліберальна свідомість схильна пояснювати низьке представництво жінок у владі «природним призначенням» жінок або їхнім небажанням йти в політику.

²⁰ American Psychological Association. *Answers to Your Questions About Transgender People, Gender Identity, and Gender Expression*. Retrieved from <https://www.apa.org/topics/lgbt/transgender.aspx>

Гендерна асиметрія – це джерело нестабільності в державах і в світі, що доведено спеціалістами, у тому числі й експертами ООН. У наш час міжнародні агентства та організації розробляють масштабні програми з подолання гендерної асиметрії в усіх сферах життя (Ажгихина, 2002)²¹.

Гендерна нерівність – нерівні права жінок і чоловіків, які створюють систему обмежень або привілеїв за ознакою **статі**. До гендерної нерівності також можна віднести нерівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків.

Гендерна політика – визначення міжнародними органами та державами, політичними партіями основних гендерних пріоритетів і фундаментальних цінностей, принципів і напрямів діяльності, відповідних методів та способів їхнього втілення, спрямованих на утвердження рівних прав, свобод, створення умов, можливостей і шансів, гарантій забезпечення рівного соціально-політичного статусу чоловіків і жінок, на розвиток **гендерної демократії** та формування **гендерної культури** в суспільстві.

Гендерна політика не самодостатня. Вона потребує поєднання з соціальною й іншими видами політики. Але гендерна політика може претендувати на своє оригінальне буття, оскільки в ній є інтерес суб'єктів – чоловіка й жінки, спрямований на її реалізацію. Прогресивний розвиток суспільства можливий не поза гендерними проблемами, а разом з ними (Мельник, 2004, с. 217–218)²².

Гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє

²¹ Ажгихина, Н. И. (2002). Гендерная асимметрия. А. Денисова (Ред.), *Словарь гендерных терминов*. Москва: Информация XXI век. Получено из <http://www.owl.ru/gender/016.htm>

²² Мельник, Т.М. (2004). Гендер у політиці. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 219–265). Київ: «К.І.С.».

особам обох **статей** брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства (Конституція України)²³.

Гендерна рівність означає наявність рівних умов для жінок і чоловіків у реалізації всіх прав людини та можливостей участі в політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, а також рівного користування його результатами. Рівність необхідна для людського розвитку. Досягнення гендерної рівності необхідне для нормального функціонування соціальної, економічної, культурної та політичної систем. Нерівність статусу жінок проявляється системно.

Водночас утвердження рівності передбачає осмислення різних аспектів життя жінок. Вони можуть бути породженими не тільки статевими відмінностями, а й віковими, расовими, класовими, національними, етнічними та регіональними особливостями, сексуальною орієнтацією, вадами психічного та фізичного розвитку мовою і релігійними переконаннями. Розвиток, аналіз і творення законодавства та правової політики має здійснюватися з урахуванням гендерних відмінностей. Це передбачає розуміння природи стосунків чоловіків та жінок, різних соціальних реалій, життєвих очікувань та економічних обставин, із якими стикаються жінки й чоловіки. Зокрема, жінки можуть перебувати в більш невідносному становищі через расу, колір шкіри, **сексуальну орієнтацію**, соціально-економічне становище, регіон, різний рівень можливостей та вік. Правова політика і закон мають поважати та враховувати це розмаїття. Як показує історія, однакове (знеособлене) ставлення до жінок ще не забезпечує їхньої рівності, бо таке «рівне» ставлення нехтує факт своєрідності життя кожної з них.

Гендерна концепція суспільного розвитку й соціальних перетворень, спрямованих на суспільний прогрес, передбачає суспільний і державний погляди на життя обох статей як

²³ Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». *Конституція України*. (2005). Відновлено з <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

рівних, збалансованість можливостей їх розвитку, подолання всіх форм історичної несправедливості щодо ставлення до них і оцінки результатів їхньої діяльності, забезпечення умов для саморозвитку й самовираження жінки й чоловіка як рівних у правах, свободах, обов'язках та відповідальності (Мельник, 2004, с. 289–290)²⁴.

Гендерний конфлікт (гендерно-рольовий конфлікт) – це протиріччя (зіткнення) між нормативними уявленнями про риси особистості, особливості поведінки чоловіків і жінок та неспроможністю або небажанням особистості відповідати цим уявленням та вимогам. Будь-який гендерний конфлікт базується на явищі статевої диференціації та ієрархічності статусів чоловіків і жінок, що існують у сучасних суспільствах.

Гендерний конфлікт може бути: внутрішньоособистісним, міжособистісним, соціальним (на макрорівні, наприклад, боротьба жінок як соціальної групи за більш високий статус у суспільстві).

Окремим випадком гендерного конфлікту є **гендерно-рольовий стрес**.

Гендерні домагання (gender-related harassment) – упереджене ставлення до людей через їх належність до певної **статі**, домагання на основі статі.

Розгляд питання домагань у контексті не лише дій сексуального характеру є досить слушним зауваженням. Визначення «гендерних домагань» є ширшим, адже акцент не ставиться саме на діях сексуального характеру (як у **сексуальних домаганнях**), а загалом на діях, які принижують особу іншої статі, що перебуває з кривдником у певних трудових відносинах.

²⁴ Мельник, Т. М. (2004). Правові аспекти гендеру. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 283 – 326). Київ: «К.І.С.».

У шведському законодавстві термін «гендерні домагання» поступово замінив «сексуальні домагання». Однак, залежно від мети дослідження, ці поняття використовуються або як ідентичні, або як окремі визначення. Наприклад, в офіційній статистиці Швеції ці явища аналізуються окремо.

Гендерні домагання на робочому місці є поширеними нарівні із сексуальними. Пояснюються вони передусім стійкими **гендерними стереотипами**, які склалися у суспільстві. Найпростіший приклад гендерних домагань проти чоловіків: у робочому колективі вважається, що вкрутити нову лампочку, коли стара перегоріла, – це суто «чоловіча робота» (подібне стосується певних технічних питань – заміна картриджів, під'єднання комп'ютерів тощо). Інший приклад гендерних домагань: керівництво компанії усуває працівника від певного типу роботи, переважно досить відповідальної, лише через те, що цей працівник – жінка і вона не впорається із завданням (Марценюк, 2008, с. 52–53)²⁵.

Дискримінація зворотна – відмова в роботі або у посадовому підвищенні (чи будь-які інші дії дискримінаційного характеру) представнику/-ці колись привілейованої соціальної спільноти у зв'язку з наданням цього місця менш кваліфікованому/-ній і нижче оплачуваному/-ній представнику/-ці іншої соціальної спільноти, яка історично зазнавала пригнічення. Так, наприклад, чоловікові можуть відмовити в посаді через боязнь звинувачень у **сексизмі**, якщо його конкуренткою є жінка.

Індекс гендерного розвитку (Gender Development Index (GDI)) – відбиває гендерний розрив у людському розвитку країни за трьома основними показниками: здоров'я –

²⁵ Марценюк, Т. О. (2008). Гендерна дискримінація на ринку праці в Україні (на прикладі сексуальних домагань). *Наукові записки НАУКМА*, 83, 50–55.

вимірюється жіноча та чоловіча очікувана тривалість життя при народженні; освіта – вимірюється очікувана тривалість жіночої та чоловічої освіти для дітей, а також середня тривалість жіночої та чоловічої освіти людей віком від 25 років і старше; контроль над економічними ресурсами – вимірюється очікуваний жіночий та чоловічий трудовий дохід (UNDP, 2018, р. 5)²⁶.

Індекс гендерного розвитку бере за власну основу **індекс розвитку людського потенціалу** та концентрує власну увагу на гендерних розривах, що стосуються не тільки жінок, але й чоловіків.

У середньому, на глобальному рівні, жіночий індекс розвитку людського потенціалу нижче на 8% за чоловічий. Однак ситуація суттєво змінюється при розгляді конкретних окремих регіонів та країн, де індекс може коливатися від 0% до 40%.

Індекс гендерної нерівності (Gender Inequality Index (GII) – відбиває гендерну нерівність із позиції трьох важливих аспектів людського розвитку: репродуктивного здоров'я – вимірюється коефіцієнт материнської смертності та рівень підліткової народжуваності; розширення прав і можливостей – вимірюється часткою парламентських місць, які займають жінки, та часткою жінок і чоловіків віком від 25 років і старше, що мають хоча б середню освіту; економічного статусу – виражається в участі на ринку праці та вимірюється рівнем економічної активності чоловіків і жінок віком від 15 років і старше.

Індекс гендерної нерівності проливає світло на нерівне становище жінок у більш ніж 150 країнах світу, він дає уявлення про гендерні розриви в основних галузях людського розвитку. Індекс дозволяє виділити саме ті галузі, які потребують критичного політичного втручання, і стимулює

²⁶ UNDP. (2018). *Human Development Indices and Indicators: 2018 Statistical Update*. Retrieved from http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2018_technical_notes.pdf

державну політику до подолання систематичних утисків жіноцтва. Чим вище значення індексу ґендерної нерівності, тим більше відмінностей між жінками та чоловіками. Значення індексу ґендерної нерівності сильно розрізняються в різних країнах, вони варіюються від 2,1% до 73,3% (UNDP)²⁷.

Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index (HDI)) – індекс для порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя та інших показників країни.

При підрахунку індексу розвитку людського потенціалу враховуються три види показників:

- середня тривалість майбутнього життя при народженні – оцінює довголіття;
- рівень грамотності дорослого населення країни та сукупна частка учнів;
- рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення при паритеті купівельної спроможності в доларах США.

Індекс розвитку людського потенціалу менше 0,5 прийнято називати «низьким розвитком», а більше 0,8 – «високим розвитком» (UNDP)²⁸.

Інтерсекс (від лат. «inter» – між і «sexus» – стать) – це людина, народжена зі статевими характеристиками (включаючи геніталії, статеві залози і набір хромосом), які не вписуються у стереотипи бінарної системи сприйняття чоловічого та жіночого тіла.

Інтерсекційність / інтерсекціональність – концепція про перетин різних дискримінацій, згідно з якою різні форми нерівності або пригнічення не існують окремо одна від

²⁷ UNDP. *Human Development Reports: United Nations Development Programme*. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en>

²⁸ Там же.

одної та доповнюють і конструюють одна одну. Див. також **інтерсекційний фемінізм**.

Камінг-аут (від англ. «coming out» – вихід) – добровільне та свідоме розголошення людиною інформації про власну сексуальну орієнтацію або ґендерну ідентичність.

Квєсченінг (Questioning, під питанням) – термін використовують для позначення людини, яка сумнівається або ще не визначилася зі своєю **ґендерною ідентичністю, сексуальною орієнтацією, ґендерною експресією** або їх поєднанням і перебуває у процесі їхнього з'ясування та дослідження.

Квір (Queer) – узагальнюючий термін для позначення всіх сексуальних і ґендерних меншин.

В англійській мові слово «queer» означає дивний, своєрідний, однак наприкінці ХІХ століття воно набуло нового відтінку й почало вживатися в якості зневажливого позначення **гомосексуальних** відносин.

Сьогодні вживання терміну «квір» носить суперечливий характер.

ЛГБТК(А+)-спільнота (LGBTQ(A+)-community) – соціальна спільнота, що об'єднує лесбійок (Lesbian), геїв (Gay), **бісексуалів** (Bisexual), **трансґендерів** (Transgender), **квір** (Queer) або **квєсченінг** (Questioning), **асексуалів** (Asexual) (звідси і абревіатура – ЛГБТК(А+) за спільними інтересами, проблемами і цілями. Вона складається з різних груп спілкування, громад, субкультурних течій і ЛГБТК(А+)-організацій. Сформована ЛГБТК(А+)-спільнота заснувала рух за права сексуальних і ґендерних меншин.

Додавання знака «+» до абревіатури – це підтвердження того, що існують й інші особи, які не є **цисґендерними** та **гетеросексуальними**, і вони не відображаються в абревіатурі у

вигляді літери (наприклад, пансексуали або демісексуали). Це скорочена загальна позначка для всіх людей, які мають ненормативну *гендерну ідентичність* або *сексуальну орієнтацію*.

Спочатку у США приблизно з 1988 року почала використовуватись аббревіатура ЛГБТ. Основне завдання цієї аббревіатури – підкреслити різноманіття сексуальних та гендерних культур, що можуть визначати особистість. Згодом до аббревіатури додали К (Q) – квір (queer) або квесченінг (questioning, під питанням). Літера «Q» додається з врахуванням людей, яким важко визначитись або які категорично не зараховують себе до жодних із значених сексуальних або гендерних меншини.

Іноді можна зустріти аббревіатуру ЛГБТК(ІА+), де І – це *інтерсексуальні персони* (Intersex). На думку інтерсекс-активістки Юлії Пустовіт, це не зовсім вірно. Тому що всі літери, що включені до акроніму, говорять про орієнтацію та ідентичності, а зовсім не про вроджені особливості формування тілесної статі (Пустовіт, 2018)²⁹.

Наразі акронім ЛГБТК(ІА+) постійно оновлюється.

Маскулінитиви – назви осіб чоловічої статі. Для маскулінитивів характерним є те, що вони можуть уживатися, в більшості випадків, до всіх людей незалежно від їхньої **статі**: льотчик, письменник, професор, директор тощо.

На думку деяких феміністів/-ок, сучасні мовні норми (повсюдне вживання маскулінитивів) сприяють дискримінації жінок і завищенню значущості чоловіків. Саме тому для відновлення гендерно-лінгвістичної рівності вони радять поширювати у вжитку **фемінітиви**.

²⁹ Пустовіт, Ю. (2018, квітень 30). Про інтерсекс-людей... *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/community/comments/pro-intersex-lyudey.html>

Маскулінність (від лат. «masculus» – чоловічий) – комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як чоловічі.

Мізандрія (від грец. «μισῆϊν» – ненавидіти і «άνδρός» – чоловік) – ненависть до чоловіків. Мізандрія може проявлятися, як негативне ставлення до всіх чоловіків взагалі або тільки до деяких психологічних або фізичних маскулінних ознак, що різною мірою проявляються у різних чоловіків.

Мізогінія (від грец. «μῖσος» – ненависть і «γυνή» – жінка) – ненависть до жінок, жінконенависництво. Характерна для деяких чоловіків і жінок поведінка, що виражається у зневазі й ненависті до жіночої статі. Мізогінія може проявлятися, як негативне ставлення до всіх жінок взагалі або тільки до деяких психологічних або фізичних фемінних ознак, що різною мірою проявляються у різних жінок.

Нейросексизм – сукупність псевдонаукових теорій, що пояснюють відмінності функціонування чоловічого і жіночого мозку і тим самим виправдовують **гендерні стереотипи**.

Неосексизм – це заперечення того, що жінки все ще зазнають **дискримінації**, відкидання жіночих вимог і переконаність у тому, що жінки вимагають більше, ніж заслуговують. Також до неосексизму може бути віднесена й така неявна, але вельми поширена форма упереджень як доброзичливо-протекційне і навіть перебільшено позитивне ставлення до жінок із боку чоловіків (Клєцина, 2007, с. 64)³⁰.

Патріархат (від грец. «πατήρ» – батько і «ἀρχή» – початок, влада) – андроцентрична організація суспільства, із за-

³⁰ Клєцина, И. С. (2007). Развитие гендерной компетентности государственных и муниципальных служащих в процессе гендерного образования. *Женщина в российском обществе*, 3 (44), 60–65.

фіксованою в ньому нерівністю та жорсткою регламентацією статоворольових відносин.

Патріархатними називають суспільства, у яких чоловіки є «домінантним елементом» у сімейному, господарському та суспільному житті. Це явище також відоме під ім'ям андрархії або андрократії.

Патріархат характеризується, зокрема, такими ознаками як: патрилійність (походження дітей, спорідненості та успадкування визначається за лінією батька), патрилокальність (проживання дружини в сім'ї або будинку чоловіка, вибір місця проживання сім'ї чоловіком), моногамія (двобатьківська сім'я) або полігнія (багатоженство), зосередженість прав щодо розпорядження майном та економічним життям родини в руках чоловіка.

Патріархат характерний практично для всіх традиційних суспільств.

Також патріархатом називають останній період в історії первіснообщинного ладу, який заступив матріархат і передував класовому суспільству.

Патріархатний та патріархальний – у сучасних феміністському та ґендерному дискурсах означенні поняття розведені за власним змістом. Якщо термін «патріархальний» вживається для позначення зв'язку з архаїчністю, вірністю традиціям, звичаям, то термін «патріархатний» використовується для позначення основних характеристик патріархату – **андроцентричної** організації суспільства, із зафіксованою в ньому нерівністю та жорсткою регламентацією статоворольових відносин.

Позитивна дискримінація – політика чи принцип, що означає надання переваг при працевлаштуванні, просуванні по службі, отриманні освіти, а також при висуванні до виборних органів влади представникам і представницям груп,

що традиційно дискримінуються за ознакою **статі**, раси, національності.

Позитивна дискримінація виступає як засіб ліквідації дискримінації негативної.

Позитивна дискримінація в ґендерному аспекті — це встановлена державою система пільг, заохочень, заборон і компенсацій, спрямована на підвищення соціального статусу жіноцтва.

Постфемінізм – наступний етап за **фемінізмом**, у якому поняття класичного фемінізму піддалися переосмисленню. Термін з'явився в Європі на початку 90-х років ХХ століття. Часто постфемінізм називають **новим фемінізмом** або **постмодерністським фемінізмом**.

Варто відзначити складність значення терміна. Постфемінізм може розглядатися як продукт фемінізму, з тією різницею, що у феміністок була чітка програма, якої немає у покоління постфеміністок. Можливо, це пояснюється порівняно нещодавнім його становленням.

Розрив у показниках здоров'я (health gap) – розрив між жінками і чоловіками в смертності від захворювань, рівні здоров'я, середньої тривалості життя.

Наприклад, в Україні у вікових групах 20–60 років смертність жінок утричі менша, ніж смертність чоловіків.

Серед причин смерті як жінок, так і чоловіків, на першому та другому місці – хвороби системи кровообігу та новоутворення, на третьому у жінок – хвороби органів травлення, у чоловіків – зовнішні причини.

Якщо не брати до уваги політичну ситуацію в країні, то аналіз несприятливої динаміки смертності чоловічої статі виявляє чіткий зв'язок між статтю та причинами смерті. Жінки більш відповідальні у ставленні до свого здоров'я та життя. Так, у 2017 р. жіноча смертність від зовнішніх причин

була нижча за чоловічу – майже у 4 рази (3,7 рази). Смертність жінок від випадкового отруєння та дії алкоголю у 6,3 рази менша за чоловічу; від утоплень – у 5,8 рази; від нещасних випадків, спричинених дією диму, вогню та полум'я у – 1,6 рази. Від транспортних нещасних випадків жінки гинули у тричі (2,9 рази) рідше, ніж чоловіки. Окрім того, статистика свідчить, що жінки є більш стресостійкими та психічно стабільними, ніж чоловіки. На 1 жіночий суїцид в Україні припадає майже 5 (4,6) чоловічих (1161 проти 5327, всього 6488). У 2017 році жінки у 4 рази рідше помирали від розладів психіки та поведінки, ніж чоловіки; у 9 разів рідше від дегенерації нервової системи, спричиненої вживанням алкоголю; у 1,5 рази рідше від хвороб нервової системи.

Наведена статистика зумовлюється, у першу чергу, соціокультурними нормами, які є різними для обох статей. Дія *гендерних стереотипів* не обмежується розподілом соціальних ролей, а глибоко вкорінюється у спосіб життя кожної окремої людини та не може не відображатися на стані її здоров'я та довголітті. Так, суспільство схвально ставиться до чоловічої активності, ризикованої, подекуди агресивної поведінки. Звідси маємо високі показники чоловічої смертності від зовнішніх причин. Поблажливе ставлення соціуму до шкідливих звичок чоловічої статі, а також неможливість та неспроможність чоловіків адекватно виявляти актуальні емоції та почуття, лише пояснюють розрив у тривалості життя між жінками та чоловіками.

Однак, варто відмітити і позитивне зрушення у демографічних процесах України, а саме збільшення середньої очікуваної тривалості життя при народженні. Якщо на початку двохтисячних років (2002–2003 рр.) середня очікувана тривалість життя у жінок була 74 роки, то на січень 2017 року вона складала 76,78 років; у чоловіків середня очікувана тривалість життя збільшилась з 62,64 до 67,02 років. Тобто, різниця між очікуваною тривалістю життя жінок і чоловіків

скоротилась з 11,36 до 9,76 років (Державна служба статистики України)³¹, (Статистика населення України)³², (Державна служба статистики України, 2018)³³.

Сексизм (англ. «sexism», від лат. «sexus») – стать, синонім – **гендерна дискримінація**) – упереджене ставлення, дискримінація людини за ознакою **статі** чи **гендерною ідентичністю**. У суспільстві сексизм може бути представлений у вигляді системи стереотипів, офіційно закріплених положень чи навіть ідеології. В основі сексизму лежить переконання про перевагу однієї статі над іншою. Основним противником сексизму виступає **фемінізм**.

У гендерній теорії розрізняють три види сексизму: **інституційний** – дискримінація на рівні суспільства та його інститутів, **міжособистісний** – дискримінація людини іншою людиною і **внутрішній** – коли людина сама тиражує дискримінаційні установки до власної статі, приймаючи їх за істину.

Американські вчені Пітер Глік (Peter Glick) і Сьюзан Фіске (Susan Fiske) виділяють три види сексизму: ворожий, доброзичливий і амбівалентний (Glick & Fiske, 1996)³⁴.

Ворожий сексизм є негативною установкою, яка включає в себе переконання про неповноцінність жінок порівняно з чоловіками, в тому числі й про більш низький рівень інтелекту та компетентності жінок.

Доброзичливий сексизм розглядається як система стереотипних переконань про жінок, які породжують суб'єктив-

³¹ Державна служба статистики України. Відновлено з <http://www.ukrstat.gov.ua/>

³² Статистика населення України. *Банк даних*. Відновлено з http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp

³³ Державна служба статистики України. (2018). *Діти, жінки та сім'я в Україні. Статистичний збірник*. Київ.

³⁴ Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512.

но позитивні почуття по відношенню до жінок у тому, хто їх відчуває, а також схильні викликати поведінку, яка зазвичай класифікується як просоціальна (наприклад, допомога, турбота) (Glick & Fiske, 1996, p. 491)³⁵. Цей тип сексизму дискримінує жінок, оскільки ґрунтується на перевазі чоловіків, сильної статі.

Ворожий сексизм і доброзичливий сексизм мають тенденцію корелювати, оскільки обидва базуються на схожих переконаннях щодо жінок. Обидва типи сексизму розглядають жінок як «*слабку статтю*» і вважають, що саме тому вони повинні виконувати домашні та допоміжні ролі в суспільстві. Доброзичливі сексисти бажають захищати жінок, вони поважають і захоплюються їх ролями матерів і дружин, вони ідеалізують жінок як романтичні об'єкти кохання. Ворожі сексисти сприймають жінок як нездатних займати владні позиції (Нельсон, 2003, с. 312 – 313)³⁶.

Чоловік або жінка можуть одночасно виявляти і ворожий, і доброзичливий сексизм по відношенню до різних жінок (*амбівалентний сексизм*). Амбівалентні сексисти стереотипно негативно реагують на одних жінок і стереотипно позитивно – на інших, у той час як несексисти не поділяють жінок на категорії та не підтримують *ґендерні стереотипи* (Нельсон, 2003, с. 313)³⁷.

Сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

³⁵ Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512.

³⁶ Нельсон, Т. (2003). *Психологія предубеждений. Секреты шаблонов мышления, восприятия и поведения*. Санкт-Петербург.: «прайм-ЕВРОЗНАК».

³⁷ Там же.

Особа, яка вважає, що стосовно неї було застосовано **дискримінацію за ознакою статі** чи вона стала об'єктом сексуальних домагань, має право звернутися зі скаргою до державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та/або до суду в порядку, визначеному законом.

Особа має право на відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих їй унаслідок дискримінації за ознакою статі чи сексуальних домагань. Моральна шкода відшкодовується незалежно від матеріальних збитків, які підлягають відшкодуванню, та не пов'язана з їх розміром (Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», 2005)³⁸.

Стать або **біологічна стать** – сукупність анатомо-фізіологічних ознак організму, що забезпечує відтворення потомства й дозволяє розрізняти в більшості організмів чоловічі й жіночі особини, а також один із двох розрядів живих істот (чоловіків і жінок, самців і самок), що різняться за цими ознаками. Критерієм такої класифікації можуть бути геніталії при народженні або хромосомний тип до народження.

Поняття статі є складним та не обмежується лише природною здатністю до відтворення наступних поколінь. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) наголошує, що важливо визнати існування осіб, які не вписуються у бінарну систему категорій чоловічої та жіночої статей (World Health Organization)³⁹. Акцент на репродуктивних процесах робить невидимими змішані, перехідні статеві форми. Відомо американська феміністка, професорка біології Енн Фаусто-Стерлінг (Anne Fausto-Sterling) у своїй статті «П'ять ста-

³⁸ Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». *Конституція України*. (2005). Відновлено з <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

³⁹ World Health Organization. *Gender*. Retrieved from <https://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>

тей: чому чоловіка та жінки недостатньо» говорить, що з біологічної точки зору існує багато градацій від жінки до чоловіка та в залежності від того, який комплекс статевих ознак переважає, варто вести мову щонайменше про п'ять статей, а саме: 1) носії жіночих геніталій – жінки; 2) носії чоловічих геніталій – чоловіки; 3) носії змішаних геніталій – гермафродити (герми); 4) носії переважно жіночих, але з чоловічими елементами геніталій – фемінні псевдо гермафродити (ферми); 5) носії переважно чоловічих, але з жіночими елементами геніталій – маскуліні псевдо гермафродити (мерми). Окрім того, дослідниця зауважує, що стать – це величезний, надзвичайно гнучкий континуум, який не можна жорстко обмежувати навіть означеними п'ятьма категоріями (Fausto-Sterling, 1993, pp. 20–24)⁴⁰, (Малес, 2004, с. 114–115)⁴¹.

Виявляється, що стать – це не антонімічна пара чи дихотомія, а, за визначенням Джудіт Лорбер (Judith Lorber), – континуум, складений із хромосомної статі, гонадальної статі та гормональної статі, які всі працюють в умовах і під впливом різноманітних середовищ (Малес, 2004, с. 114–115)⁴².

Трансгендер (трансгендерність) – збірний термін, що використовується для опису людей з широким спектром ідентичностей, чий **гендер** відрізняється від **статі**, зазначеної при народженні (WHO, 2016, с. 3)⁴³.

Трансгендер – це немедичний термін, який з 1990-х років все частіше використовується як загальний термін для опису людей, чия **гендерна ідентичність** (внутрішнє відчуття, переживання власної статі) або **гендерна експресія** (зовніш-

⁴⁰ Fausto-Sterling, A. (1993). The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough. *The Sciences*, 20–24.

⁴¹ Малес, Л. В. (2004). Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с.109–131). Київ: «К.І.С.».

⁴² Там само.

⁴³ World Health Organization (2016). *FAQ on Health and Sexual Diversity. An Introduction to Key Concepts*. Geneva.

ній прояв гендеру) відрізняється від статі, до якої вони були віднесені при народженні. Деякі люди, які відносять себе до трансгендерів, не вважають себе відповідними бінарній гендерній системі – суворому поділу на чоловічу та жіночу статі. Крім того, все частіше використовуються нові терміни, такі як *гендерна невідповідність (неконформність)*, гендер-квір, *бігендер*, *агендер* тощо.

Фемінізм (від лат. Femina – жінка) – теорія рівності двох статей, яка творить ідейну основу організованого руху жінок. Суттю феміністичних переконань є думка, що жінка зазнає суспільної дискримінації, насамперед через приналежність до своєї статі. Сам термін «фемінізм» був сформульований соціалістом-утопістом Шарлем Фур'є в кінці XVIII століття.

Фемінізм може розглядатися як:

- філософська концепція соціокультурного розвитку, альтернативна стосовно існуючої європейської традиції, що виявляє неврахованість жіночого спільного досвіду в уявленнях про світ і суспільство;
- соціально-політична теорія, у якій аналізується пригнічення жінок і перевага чоловіків в історичному минулому й сьогодні, а також осмислюються шляхи подолання чоловічої вищості над жінками;
- суспільний рух за рівність прав для жінок, що протистоять соціальній системі, у якій становище людей різних статей є нерівноправним;
- ідеологія, що протистоять усім жінконенависницьким теоріям і діям;
- методологія досліджень, що являє собою суму дослідницьких практик, заснованих на артикуляції жіночого погляду на світ і жіночої системи цінностей (Пушкарева, 2004)⁴⁴.

⁴⁴ Пушкарева, Н. Л. (2004). Феминизм. *Мультимедийная Энциклопедия «Кругосвет»*. Москва: «Новый диск».

10. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

БАЗОВІ ДЖЕРЕЛА:

1. Жеребкіна, И. А. (Ред.). (2001). *Введение в гендерные исследования. Учебное пособие*. Харьков: ХЦГИ.
2. Кіммел, Майкл С. (2003). *Гендероване суспільство*. Київ: Сфера.
3. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник*. (2004). Київ: "К.І.С."
4. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). *Словник гендерних термінів*. Черкаси: видавець Ю. Чабаненко.5

ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА:

5. Августин, Блаженний. (1998). *О Граде Божием*. Санкт-Петербург: Алетейя.
6. Адамс, Абиґайл. (1992). Из переписки Джона Адамса и его жены. М. Шнейр (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 20–25). Москва: Прогресс.
7. Айвазова, С. Г. (1992). К истории феминизма. *Общественные науки и современность*, (6), 153–168.
8. Аквинский, Фома. (2005). Вопрос 92. О создании женщины. *Сумма теологии. Часть III* (с. 266–273). Киев: Эльга, Ника-Центр.
9. Арістотель. (2000). *Політика* (О. Кислюк, Пер.). Київ: Основи.
10. Ахмедшина, Ф., Шнырова, О., & Школьников, И. (2007). История развития женского движения. *Введение в теорию и практику гендерных отношений* (с. 62–70). Ташкент: Комитет женщин Республики Узбекистан.
11. Фридан, Бетти. (1994). *Загадка женственности*. Москва: Прогресс.

12. Близнюк, В. (2004). Гендерні відносини в економічній сфері. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник* (с. 327–351). Київ: «К.І.С.».
13. Брайдотти, Р. (2006). Зависть, или “с твоими мозгами и моей красотой...”. *Гендерные исследования*, (14), 157–167.
14. Брайсон, В. (2001). *Политическая теория феминизма*. Москва: Идея-пресс.
15. Бем С. (2004). Биологический эссенциализм. *Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов* (с. 39–76). Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).
16. Бем С. (2004). Маскулинность – феминность. *Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов* (с. 149–180). Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).
17. Берн, Ш. (2002). *Гендерная психология*. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак.
18. Берн, Э. (2009). *Трансакционный анализ и психотерапия*. Москва: Эксмо.
19. Вітер, К. (2018, січень 11). Що таке сексуальні домагання? *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sexualni-domagannya-yak-zlochyn-proti-statevoisvobodi-i-nedotorkannosti-134323.html>
20. Вульф, Н. (2013). Секс. *Миф о красоте: Стереотипы против женщин* (с. 100–138). Альпина Паблишер.
21. Гарфинкель, Г. (2007). Переход и управляемое достижение полового статуса индивидом с «межполовой» принадлежностью. *Исследования по этнометодологии* (с.126–192). Санкт-Петербург.
22. Гиллиган, К. (1992). А. А. Гусейнов (Ред.), *Иным голосом: психологическая теория и развитие женщин*. Москва: Республика.
23. Гилман, Шарлотта. (2018). Желтые обои. *Голова Медузы: сборник* (с.266-285). Харьков: Клуб семейного досуга.
24. Гегель, Г. В. Ф. (1990). Семья. *Философия права* (с. 208–226). Москва: Мысль.
25. Геодакян, В. А. (1994). Мужчина и женщина. Эволюционно-биологическое предназначение. *Межд. Конф.: Женщина и свобода. Пути выбора в мире традиций и перемен* (с. 8–17). Москва.
26. Геодакян, В. А. (1990). Эволюционная теория пола. *Природа*, 8, 60–69.

27. Говорун, Т. В., Кікінежді, О. М. (1999). *Стать та сексуальність: Психологічний ракурс*. Тернопіль: Нова книга – Богдан.
28. Голдман, Э. Брак и любовь. М. Шнейр (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 424–432). Москва: Прогресс.
29. Голдман, Э. Торговля женщинами. М. Шнейр (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 411–424). Москва: Прогресс.
30. Горощко, Е. И. (2002). Гипотеза функциональной асимметрии мозга (ФАМ). А. А. Денисова (Ред.), *Словарь гендерных терминов*. Москва: Информация XXI век.
31. Горшков В. Г., Макарьева А. М. (2010). Важное о самом главном: Малоизвестные аспекты демографической проблемы. *Биотическая регуляция окружающей среды*.
32. Горшков В. Г., Макарьева А. М. (2006, февраль, 14). Каковы причины деградации биосферы? *Биотическая регуляция окружающей среды*.
33. Гофман, Ирвин. (2001). Гендерный дисплей. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 306–335). Харьков: ХЦГИ.
34. Градскова, Ю. В. (2005). Женские движение. Возникновение и развитие феминизма. И. В. Костикова (Ред.), *Введение в гендерные исследования* (с. 73-86). Москва: “Аспект Пресс”.
35. Гриценко, Г. (2018, лютий 19). Культура сексу, орієнтована на жінку. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/kultura-sexu-orientovana-na-zhinku-134376.html>
36. Гриценко, Г. (2018, лютий 10). «П'ятдесят відтінків» сексуальної експлуатації жінок. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/p-yatdesyat-vidtinkiv-sexualnoi-expluatatsii-zhinok-134367.html>
37. Гроарк, Л. (1995). Практический разум и полемика вокруг порнографии. *Мораль и рациональность* (с. 180–196). Москва: ИФРАН.
38. Дворкин, А. (2001). Порнография. Мужчины обладают женщинами. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 201–213). Харьков: ХЦГИ.
39. Дворкин, Андреа. (2013, Октябрь 24). *Экономика пола: ужасающая правда*. WOMENATION.ORG: информационный пор-

тал женского освободительного движения. <http://womention.org/dworkin-sexual-economics/>

40. де Бовуар, С. (2017). *Второй пол*. Москва: Азбука-Аттикус.

41. де Гуж, Олимпия. *Декларация прав женщины и гражданки*.

42. Джеффрис, Ш. (2015, ноябрь 23). *Феминистки и глобальная секс-индустрия: воодушевленное одобрение или критика?* WOMENATION.ORG: информационный портал женского освободительного движения. Получено из <http://womention.org/jeffreys-sex-industry-1/>

43. Дольник, В. Р. (1997). Существуют ли биологические механизмы регуляции численности людей? *Природа*, 6, 6–13.

44. Дольник, В. Р. (2009). *Непослушное дитя биосферы. Беседы о поведении человека в компании птиц, зверей и детей*. Санкт-Петербург: Издательство Петроглиф.

45. Жарова, Л. (2018, лютий 14). Економіка порно. Хто заробляє на соціальних табу? *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/ekonomika-pornohto-zaroblyae-na-sotsialnih-tabu-134373.html>

46. Жеребкіна, І. (2001). Фемінізм і психоаналіз. І. А. Жеребкіна (Ред.), *Введення в гендерні дослідження. Ч I: Учебне посібня* (с. 346–369). Харків: ХЦГІ.

47. Зайцева, О. (2018, лютий 3). Шведська модель боротьби з проституцією: протидія, а не комфортизація. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/nordic-model.htm>

48. Здравомыслова, Е., Темкина, А. (2001). Социальное конструирование гендера: феминистская теория. І. А. Жеребкіна (Ред.), *Введення в гендерні дослідження. Ч I: Учебне посібня* (с. 147–173). Харків: ХЦГІ.

49. Зінько, С. (2010). Фемінізм в ісламі: історія та сучасність. *Гендерний журна «Я»*, 4, 26 – 30.

50. Зита, Ж. (2006). Сексуальність. Елісон М. Джагер, Айріс М. Янг (Ред.), *Антологія феміністичної філософії* (с. 367–382). (Б. Єгідис, Пер.). Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи».

51. Иригарей, Люс. (2005). *Этика полового различия*. Москва: Художественный Журнал.

52. Иригарэ, Люси. (2001). Пол, который не идентичен. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 127–135). Харьков: ХЦГИ.
53. Калабихина, И. Е. (2005). Женщина и мужчина в экономической сфере. И. В. Костикова (Ред.), *Введение в гендерные исследования* (с. 137–155). Москва: “Аспект Пресс”.
54. Кант, И. (1966). Характер пола. *Сочинения в 6-ти томах*. Т. 6 (с. 553–562). Москва: Мысль.
55. Кісь, О. (2019, квітень 22). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 1. Академічний фемінізм. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-1-akademichniy-feminizm-1341003.html>
56. Кісь, О. (2019, травень 8). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 2. Держава і жіночі рухи. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-2-derzhava-i-zhinochi-ruhi-1341047.html>
57. Кісь, О. (2019, травень 14). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 1. Жіночий активізм. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-1-akademichniy-feminizm-1341003.html>
58. Кісь, О. (2011). Феміністська парадигма в культурній та соціальної антропології: західний досвід. *Народознавчі зошити*, (1), 14–27.
59. Клід, Г. (1995, червень 6). Сексуальне переслідування: реальність чи вигадка. *Сучасність*, 73–87.
60. Клингер, К. (1998). Гендерные исследования. В. С. Малахов и В. П. Филатов (Ред.), *Современная западная философия: Словарь* (с. 95–98.). Москва: ТОН.
61. Кон, И. (2010). Маскулинность в меняющемся мире. *Вопросы философии*, 5, 25–35.
62. Кон, И. (2010). Меняющиеся мужчины в изменяющемся мире. *Этнографическое обозрение*, 6, 99–114.
63. Королева, Т. А. (2013). Женское движение: генезис и эволюция. *Вестник Томского государственного университета*, 368, 44–50.

64. Крыкова, И. В. (2009). Суфражизм как политическое направление феминизма. *Аналитика культурологии*, (13), 201–206.
65. Марценюк, Т. (2018, березень 6). Годі терпіти: усе про гендерне насильство проти жінок. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/goditerpiti-use-pro-genderne-nasilstvo-proti-zhinok-134410.html>
66. Марценюк, Т. О. (2008). Гендерна дискримінація на ринку праці в Україні (на прикладі сексуальних домагань). *Наукові записки НаУКМА*, 83, 50–55.
67. Мезенцева, Е. (2001). Гендерная проблематика в экономической теории. И. А. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. I.: Учебное пособие* (с. 238–276). Харьков: ХЦГИ.
68. Мерчант, Кэролин. (2001). Смерть природы. Женщина, экология и научная революция. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 759–774). Харьков: ХЦГИ.
69. Милль, Дж. Ст. (1992). Порабощение женщин. М. Шнейр (Ред.), *Феминизм: проза, мемуары, письма* (с. 320–342). Москва: Прогресс.
70. Митрофанова, А. А., Градскова, Ю. В. (2005). Гендерные аспекты политики. И. В. Костикова (Ред.), *Введение в гендерные исследования* (с. 156–168). Москва: “Аспект Пресс”.
71. Новикова, Н. В. (1997). Женский социально-политический союз: идеология и политика радикального феминистского движения в Великобритании в начале XX века. *Ярославский педагогический вестник*, (2).
72. Нориджская, Юлиана. (2010). Ю. Дресвина (Пер.), *Откровения Божественной Любви*. Москва: Русский фонд содействия образованию и науке.
73. ООН. *Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин*. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml
74. Парсонс, Т. (2000). Новый аналитический подход к теории социальной стратификации. *О структуре социального действия* (с. 251–281). Москва: Академический проект.
75. Пизанская, Кристина. (1991). Книга о Граде Женском. Ю. Л. Бессмертный (Ред.), *Пятнадцать радостей брака и другие*

сочинения французских авторов XIV–XV веков (с. 218–256). Москва: Наука.

76. Платон. (2000). *Держава* (Д. Коваль Пер). Київ: Основи.

77. Платон. (1971). *Законы* (А. Н. Егунов, Пер.). *Собрание соч.: В 3 т. Т. 3. Ч. 2.* (с. 89–514). Москва: Мысль.

78. ПРООН в Україні. Гендерний профіль України. Основні факти. <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/gender-equality/comparative-gender-profile-of-ukraine-.html>

79. Пушкарева, Н. Л. (2014). Глава 15. Гендерная история. В. В. Алексеев (Ред.), *Теория и методология истории: учебник для вузов* (с. 287–311). Волгоград: Учитель.

80. Пушкарева, Н. Л. (2004). Феминизм. *Мультимедийная Энциклопедия «Кругосвет»*. Москва: «Новый диск».

81. Пушкарьова, Н. (2003). Від «Жіночих студій» до «Гендерних досліджень», від історичної фемінології до гендерної історії. Л. Гентош & О. Кісь (Ред.), *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство* (с. 15–45). Львів: ВНТЛ-Класика.

82. Пушонкова, О. А., Шевченко З. В. (2016). (Ред.). *Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність*. Черкаси: видавець Чабаненко Ю.

83. Рачок, Д. (2018, лютий 14). Секс-робота і всі-всі-всі: принципи та втілення легалізації і декриміналізації. *Гендер в деталях*. Відновлено з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/seksualnist/sex-robota-i-vsi-vsi-vsi-printsipi-ta-vtilennya-legalizatsii-i-dekriminalizatsii-134370.html>

84. Річ, Адрієн. (1980). Примусова гетеросексуальність і лєсбійська екзистенція.

85. Руссо, Ж.-Ж. (1981). *Софи или Женщина*. Книга V. *Эмил, или О воспитании* (с. 385–487). Москва: Педагогика.

86. Рубин, Г. (2000). Обмен женщинами: заметки о «политической экономии» пола. Е. Здравомысловой, А. Темкиной (Ред.), *Хрестоматия феминистских текстов*. Санкт-Петербург.

87. Рубин, Гейл. (2001). Размышляя о сексе: заметки о радикальной теории сексуальных политик. С. В. Жеребкина (Ред.), *Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия* (с. 464–533). Харьков: ХЦГИ.

88. Толстокорова, А. В. (2005, 22 грудня). Вплив жіночого руху на філософію вищої освіти: західний досвід та українські перспективи. *Американська філософія освіти очима українських дослідників: Матеріали Всеукр. Наук.-практ. Конф.* (с. 200–206.). Полтава.
89. Савчук, Б. (1998). *Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст.–1939 р.)*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
90. Уоллстонкрафт, М. (1992). В захисту прав жінки. М. Шнейр (Ред.), *Фемінізм: проза, мемуари, письма* (с. 26–39). Москва: Прогресс.
91. Успенская, В. И. (2003). *Теоретическая реабилитация женщин в произведениях Кристины Пизанской: пособие к курсу по истории феминизма*. Тверь: Феминист-Пресс-Россия.
92. Фрейд, Зигмунд. (1990). *Очерки по психологии сексуальности*. Минск.: БелСЭ.
93. Хасанова, Ю. (2015, сентябрь 14). *Суррогатная проституция*. WOMENATION.ORG: інформаційний портал жіночого визвольного руху. Отримано з <http://womenation.org/surrogate-prostitution/>
94. Хорни, Карен. (2019). *Женская психология*. Санкт-Петербург: Питер.
95. Хукс, б. (2000). Феминистская теория: от края к центру. *Антология гендерной теории* (с. 236–253). Минск: Пропилеи.
96. Чодорю, Н. (2006). Воспроизводство материнства: Психологический и социологический анализ гендера. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН).
97. Чухим, Н. (2006). Візія жінки у західній філософській традиції (від античності до модерну). Київ: Київський інститут гендерних досліджень.
98. Шевченко, З. В. (2021). До поняття внутрішньоособистісного гендерного конфлікту. *Гендер. Екологія. Здоров'я: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 22–23 квітня 2021 р.)* (с. 145–147). Харків : ХНМУ.
99. Шевченко, З. В. (2020). Гендерна рівність та соціальне регулювання суспільного життя: філософське осмислення. *Політологічний вісник*, 84, 73–81.

100. Шевченко, З. В. (2019). Теорія статево-рольової соціалізації особистості (філософська оцінка). *Гілея: науковий вісник*, 142 (3), 201–206.
101. Шевченко, З. В. (2018). Гендерні аспекти соціальної ідентичності (філософська концепція біодетермінізму). *Гілея: науковий вісник*, 138 (2), 25–129.
102. Шевченко, З. В. (2015). Екофемінізм: соціально-філософський огляд. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 4, 166–171.
103. Шевченко, З. В. (2012). Експлікація символічного інтеракціонізму Джорджа Міда у проекції на гендерну проблематику. *Філософія в умовах сучасних соціокультурних викликів: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (11-12 жовтня 2012 року): Матеріали доповідей та виступів* (с. 62–64). Черкаси: «ІнтролігаТОР».
104. Шевченко, З. В. (2011). Проблема уніфікації статей: біологічна та соціальна складова процесу. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 травня 2011 року* (с. 93–101). Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія».
105. Шнырова, О. В. (2001). Феномен милитантства в истории суфражизма. Г. А. Тишкин (Ред.), *Российские женщины и европейская культура. Материалы V конференции, посвященной теории и истории женского движения* (с. 172–175). Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество.
106. Юнг, К. Г. (1998) Об архетипе и особенно о понятии Анима. *Бог и бессознательное* (с. 99–12.). Москва: Наука.
107. Boichenko M., Shevchenko Z., Rylova O., Karpenko I., Guzhva A. (2002). Conceptual levels of the managing of gender conflicts in the field of education in the framework of sustainable development of society. *SHS Web Conf.*, 141 (2022) 03013.
108. Boichenko, M. I., Shevchenko, Z. V., Pituley, V. V. (2019). The Role of Biological and Social Factors in Determining Gender Identity. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 15, 11–21.
109. Chávez, M., Cobble, D., Fernandes, L., Garrison, E., Gilmore, S., Gold, R., ... & Taylor, U. (2010). *No permanent waves: Recasting histories of US feminism*. Rutgers University Press.
110. Cochrane, K. (2013). *All the rebel women: The rise of the fourth wave of feminism* (Vol. 8). Guardian Books.

111. Evans, Elizabeth & Chamberlain, Prudence. (2015). Critical Waves: Exploring Feminist Identity, Discourse and Praxis in Western Feminism. *Social Movement Studies*, 14 (4), 396–409. DOI: 10.1080/14742837.2014.964199
112. Fausto-Sterling, A. (1993, March/April). The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough. *The Sciences*, 20–24.
113. Fourier Charles. Degradation of Women in Civilization.
114. Gillis, S., Howie, G., & Munford, R. (Eds.). (2004). *Third wave feminism*. New York: Palgrave Macmillan.
115. Goffman, E. (1976). Gender display. *Studies in the Anthropology of Visual Communication*, 3 (2), 69–77.
116. Shevchenko, Zoia. (2020). The destiny of subjectivity in the philosophy of postfeminism. *Politology Bulletin*, 85, 55–65.
117. Shevchenko, Zoya. (2016). Gender Stereotypes as an Indicator of Gender Incompetence of Modern Ukrainian Young People: Survey Result Analysis. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, IV(17), 70-73.
118. Snyder, R. C. (2008). What is third-wave feminism? A new directions essay. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 34(1), 175–196.
119. World Health Organization. *Gender*. Retrieved from <https://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ:

1. Гендер в деталях: <https://genderindetail.org.ua/>
2. Жінки – це 50% успіху України: <https://50vidsotkiv.org.ua/>
3. Крона. Гендерний інформаційно-аналітичний центр: <http://www.krona.org.ua/>
4. Словник гендерних термінів: <http://a-z-gender.net/ua/>
5. Центр гендерної культури: <https://www.genderculturecentre.org/>
6. Центр гендерних досліджень та комунікацій: <https://gender-ck.inf.ua/>
7. Association for Women's Rights in Development (AWID): <https://www.awid.org/>

8. Council of Europe – Gender equality: <https://www.coe.int/en/web/genderequality>
9. Empower Women: <https://www.empowerwomen.org/>
10. European Institute for Gender Equality (EIGE): <https://eige.europa.eu/>
11. Feministing: <https://feministing.com/>
12. GenderInSITE: <https://genderinsite.net/>
13. Global Fund for Women: <https://www.globalfundforwomen.org/>
14. Global Grassroots: <http://www.globalgrassroots.org/>
15. Happy Period: <https://www.hashtaghappyperiod.org/>
16. National Organization for Women: <https://now.org/>
17. The Everyday Sexism Project: <https://everydaysexism.com/>
18. UN Women: <https://www.unwomen.org/>
19. UNDP: Women’s Empowerment: <https://www.undp.org/tag/womens-empowerment>
20. UNESCO – Gender Equality: UNESCO : <https://www.unesco.org/en/gender-equality>
21. Women’s Global Empowerment Fund: <https://wgefund.org/>
22. Wonder Україна: <https://www.wonderzine.com.ua/>
23. World Bank Gender Data Portal: <https://www.oecd.org/>
24. World Bank: Gender and Development: <https://www.worldbank.org/en/topic/gender>.

Навчально-методичне видання

Шевченко Зоя Володимирівна

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРУ ТА ФЕМІНІЗМУ

Технічний редактор – Чабаненко Ю.
Комп'ютерна верстка – Зоря А.

Підписано до друку 22.11.2022.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Умов. друк. арк. 8,12. Гарнітура Neuristica.
Зам. № 1256. Тираж 300 прим.

Видавець: Чабаненко Ю. А.
Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру видавців
серія ДК № 1898 від 11.08.2004 р.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашковича, 39
Тел: (096) 288 13 36, (050) 442 50 65
E-mail: office@2upost.com

Друк ФОП Чабаненко Ю. А.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашковича, 39
Тел: (096) 288 13 36, (050) 442 50 65
E-mail: office@2upost.com